

“Âlim”den “Aydın”a Geçiş Sürecine Bir Örnek: “Hattat” Abdülkadir Saynaç Efendi ve “Yazı Ustası” Oğlu Sait Yada Bey

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KARATAŞ*

Öz:

Osmanlı'nın yetiştirip Cumhuriyet'e miras bıraktığı son hattatlardan olan Abdülkadir Efendi unutulmuş değerlerimizden biridir. Devrin meşhur hattatlarından Hasan Rızâ, Bakkal Ahmed Ârif, Karınâbâdi Hasan Hüsnü ve Sâmî Efendilerden değişik yazılar meşketmiş, Dârülfünûn'un Ulûm-ı Şer'iyye (İlâhiyât), Edebiyat ve Cumhuriyet'ten sonra da Hukuk fakültelerini bitirmiş bir münevver olan Hattat Abdülkadir Efendi aynı zamanda eski şiirimizin geleneklerini sürdüren son şâirlerdendir. **Abdülkadir** ve **Kadrî** mahlaslarını kullanan Abdülkadir Efendi'nin bazı şiirlerini topladığı *Divânâme*'si ve manzum *Aynâme*'si dikkat çeken edebî eserleri arasında sayılmaktadır. Abdülkadir Efendi'nin çocuklarından Sait Yada Bey ise Cumhuriyet'in yetiştirdiği bir aydın, babasından öğrendiği hat sanatının inceliklerini Almanya'da gördüğü kaligrafi eğitimiyle telif ederek Latin harflerine uygulayan bir “yazı ustası”dır. Bu makalede çeşitli kaynaklar taranarak baba ile oğulun hayat hikâyeleri ve şahsiyetleri hakkında bilgi verilmiş, düşünce yapıları aktarılmış, eserlerinden örnekler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Abdülkadir Saynaç, Sait Yada, hat, hattat, şiir, şâir, kültür, yazı sanatı.

An Example of the Transition from "the Scholar" to "the Enlightened": "The Calligrapher" Abdülkadir Saynaç and His Son Sait Yada "the Master of Writing"

Abstract:

Abdulqâdir Efendi is one of our forgotten calligraphers, who grew up in the late Ottoman period and left his heritage to Republican days of Turkey. He learned different types of writing from his era's famous calligraphers like Hasan Rıza, Bakkal Ahmed Ârif, Karınâbâdi Hasan Hüsnü, and

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Bu makale dolayısıyla teşekkür etmem gereken çok değerli büyüklerim ve arkadaşlarım var. Öncelikle makalenin yazılmasına vesile olan muhterem hocam Prof. Dr. İsmail Kara'ya ve görüşme talebimi reddetmeyerek 03.06.2013/07.06.2013/14.06.2013/19.06.2013 tarihli görüşmelerimizde birbirinden kıymetli bilgiler paylaşan Abdülkadir Efendi'nin torunu saygıdeğer Dr. Ayşe Zühal Saynaç Hanımefendi'ye şükran borçluyum. Onların himmet ve desteği olmasaydı bu makale de olmayacaktı. Telefon ve e-mektup vâsıtasıyla kendilerine ulaştığım Prof. h.c. Uğur Derman Hocam'a lutfettikleri mâlumat için çok teşekkür ederim. Meşihat Arşivi'nden istifade etmemi sağlayan İstanbul müftüsü muhterem hocam Prof. Dr. Rahmi Yaran'a, Abdülkadir Efendi'nin hayrül-halefi Şer'î Siciller Arşivi uzmanı Dr. Ayhan Işık Bey'e müteşekkirim. Süheyl Ünver Bey'in el yazısını okuma hususunda desteklerini gördüğüm değerli arkadaşlarım Abdullah Uğur ve Yusuf Yıldırım Beylere, Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi müdür yardımcısı Okt. Özlem Erol Hanımefendi'ye de teşekkürlerimi sunarım.

Sâmi Efendi, as well as graduated from the Faculty of Theology and Literature of Dar al-Funun, and from Law School in the republican period. He is also one of the latest representatives of classical Turkish poetry. His son Sait Yada is also an intellectual of the Republican era. He was a “master of writing”, who combined the subtle features of traditional calligraphy that he learned from his father with his modern calligraphy education he received in Germany, and applied the traditional calligraphy to Latin writing. Deriving from various sources, this article analyzes the biographies of Abdülqâdir Efendi and his son, and offers remarks about their scholarly mindset with examples from their works.

Key words: Abdülqâdir Efendi, Sait Yada, calligraphy, calligrapher, poetry, poet, culture, the art of writing.

Evden camiye, medreseden tekkeye sosyal hayatın hemen her alanına yayılan çok ayaklı eğitim sistemi ile yetişen ve eğitim-öğretim hayatını aldığı diploma ile sınırlandırmayan Osmanlı dönemi insanı bir “iş” yahut “meslek” sahibi olduğunda; meselâ ilmiyye, seyfiyye (askeriyye), kalemiyye (mülkiye/bürokrasi) gibi sınıflardan birine intisap ettiğinde de yalnızca tek işle ilgilenmez, asırlar öncesinden kurulmuş güçlü bağların sâikiyle sınıflararası hareket eder ve eserlerini de bu muazzam birikim ve tecrübe ile ortaya çıkarırdı. Tezkirelerde hayatları hakkında bilgi verilen zevâtın meziyetleri aktarılırken sık sık kullanılan “mütebahhir, her fende mâhir, ilm-i zâhir ü ilm-i bâtın ü fenn-i tasavvufda müteferrid, merci-i küll, mütehasıs-ı muktedir, âlim-i bî-nazîr, ulûm-ı akliyye vü nakliyyede nâdirü'l-akrân ve nazm ü nesr ü imlâ vü inşâda bâhirü'l-irfân, hüsn-i hatt ü lutf-ı edâda müşârün bi'l-benân...” gibi tabirler bugün için mübâlağa gibi gözükse de o devrin ulemâ ve üdebâsının seviyesini göstermesi bakımından önemli bir hakikate işâret etmektedir.

Osmanlı modernleşmesi ve Cumhuriyet ile birlikte devletin ve sosyal hayatın her kademesinde yapılan esaslı (radikal) değişiklikler şüphesiz eğitim sistemini de yeni baştan şekillendirmiş, “modern” yapılaşma çalışmalarının semeresi olarak Osmanlı'nın ilim/fikir/sanat adamı yetiştiren sistemi terk edilmiş, yeni bir “aydın” portresi oluşturmak Cumhuriyet ideolojisini kuranların temel hedeflerinden biri hâline gelmiştir.¹

Bu makalenin ana konusunu oluşturan hattat Abdülkadir Efendi ve oğlu Sait Yada Osmanlı ile Cumhuriyet'in dinî, ahlâkî, ilmî, fennî, felsefî, sînâî sahadaki düşünceler bütününe temsil eden isimlere iki önemli örnektir. Baba-oğul nezdindeki bu tarz örneklerin sayısı elbette Abdülkadir Efendi-Sait Bey ile sınırlı değildir. Ancak biz araştırmamızı bir makale sınırını aşmamak için tek baba-oğul örneği ile sınırlandırdık. Bu makalede önce Abdülkadir Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecek, ardından Sait Yada'nın hayatı, düşünceleri ve eserleri anlatılacaktır.

¹ İsmail Kara'nın “Âlim' Nasıl 'Aydın' Oldu?” başlıklı makalesi bu serüvenin anlaşılması için okunması gereken çalışmaların başında gelmektedir. bk. a.mlf., *Şeyhefendinin Rüyasındaki Türkiye*, İstanbul 2002, s. 171-174.

I. ABDÜLKADİR EFENDİ

Bazı eserlerde kendisinin devrin “ünlü hattat”larından olduğundan bahsedilse de² Abdülkadir Efendi şöhretten uzak yaşayan, ihtiyarlığı devresinde, bilhassa yetim-i devrân ve yetim-i akrân kaldıktan sonra unutulmuş, bu dünyadan sessiz sadâsız göçen, vefâtından sonra da kendisinden bahsedilmeyen, sâhasıyla ilgili hazırlanan çalışmalarda bile hatırlanmayan bir hattattır.³ Nurullah Tilgen⁴ ve Şevket Rado’nun⁵ hazırladıkları eserlerdeki birer kısa paragraflık bilgileri saymazsak Abdülkadir Efendi hakkında az da olsa bilgi veren en önemli kaynak İbnülemin Mahmud Kemal İnal’dır.⁶ A. Süheyl Ünver’in notları⁷ ve Osman Nebioğlu’nun hazırladığı “Saynaç, Abdülkadir” maddesi⁸ de zikredilmesi gereken önemli kaynaklar arasındadır.

Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’nın (v. 1143/1730) soyundan gelen ve geniş bir âileye mensup olan Abdülkadir Efendi Osmanlı bürokratlarından Kayseri kadısı Ahmed Tevfik Efendi’nin ve Şerife Hanım’ın oğlu olarak 1299/1881’de Kayseri / Tavlusun’da doğmuştur.⁹ İlk eğitimi

² Nüzhet İslimyeli, *Türk Plastik Sanatları Ansiklopedisi*, Ankara 1971, III, 829.

³ İ. Hakkı Konyalı 1951’de Abdülkadir Efendi’yle ilgili bir yazı neşretmiştir. Ancak yazının başlığı her ne kadar Abdülkadir Efendi’nin adını taşımaktaysa da yazıda onun hakkındaki bilgi kısa bir paragrafı geçmemekte, sadece hattından örnekler bulunmaktadır. (bk. “Abdülkadir Saynaç”, *Tarih Hazinesi*, II/13 [İstanbul 1951], s. 654-659.) Bunun dışında Hüseyin Gündüz’ün 2006’da Abdülkadir Efendi’yi tanıtan bir yazısı varsa da yazı birkaç görsel malzeme dışında İbnülemin’in ifâdelerinin sadeleştirilmesinden ibaret olup vefât tarihini saymazsak yeni bir bilgi içermemektedir. (bk. “Nevşehirli Bir Hattat Abdülkadir Saynaç Efendi”, *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, sy. 6 [Nevşehir 2006], s. 25-28.) Reşat Ekrem Koçu’nun *İstanbul Ansiklopedisi* (“Abdülkadir Efendi, Nevşehirli”, İstanbul 1958, I, 118) ve Nüzhet İslimyeli’nin *Türk Plastik Sanatları Ansiklopedisi* (“Abdülkadir”, Ankara 1967, I, 303-304)’nde verdikleri muhtasar bilgi de *Son Hattatlar*’dan alınmıştır. Cumhuriyet Dönemi hat sanatı ve hattatlarının incelendiği birçok prestij eser, akademik ve popüler kitap, makale, madde, derleme vb. çalışmada Abdülkadir Efendi’nin hayat ve hâtrâtının ele alınmamış olması, büyük çoğunluğunda hazretin adının bile anılmaması gariptir. *TDV İslâm Ansiklopedisi*’nde de “Abdülkadir Efendi, Nevşehirli” madde başlığı olarak başlangıçta belirlenmişken (madde kodu: 010438) bilâhère madde terkedilmiş, dokümantasyon dosyası kaldırılmıştır.

⁴ *Eyüplü Hattatlar (1650-1950)*, İstanbul 1950, s. 5

⁵ *Türk Hattatları : XV. Yüzyıldan Günümüze Kadar Gelmiş Ünlü Hattatların Hayatları ve Yazılarından Örnekler*, İstanbul 1987, s. 264.

⁶ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 32-34.

⁷ Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81. Süheyl Bey bu notları 26 Kasım 1964’te ziyaret ettiği Abdülkadir Efendi’yi dinlerken tutmuştur. Notların muhâfaza edildiği zarfın üzerinde Osmanlı imlâsıyla “Hattât Abdülkadir Efendi, Bizim Âtuf Saynaç’ın Babası” kaydı vardır.

⁸ Osman Nebioğlu, “Saynaç, Abdülkadir”, *Kim Kimdir Ansiklopedisi*, 6. Fasikül, İstanbul 1961-1962, s. 759-760.

⁹ Ahmed Tevfik Efendi’nin Abdülkadir Efendi dışında Sâim [Veziroğlu], Fatma [Çağlayan], Zübeyde [Varinli], Nuriye [Okulsever], Emine, Hatice, Minire, Ayşe, Rukiye, Sâime isimli çocukları vardır.

burada almış, Kayseri Rüşdiyesi'ni bitirmiş (1316/1898), aynı yıl 17 yaşındayken üç aylık meşakkatli bir yolculuktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Burada Fâtih Medresesi'nde okumuş, Fâtih Camii'nde "Arnavut Hoca" nâmıyla şöhret bulmuş Hasan Necmeddin Efendi'den aldığı derslerden sonra icâzet sahibi olmuş, Hattat Hasan Rızâ Efendi (v. 1338/1920) ve Filibeli Bakkal Hacı Ahmed Ârif Efendi'den (v. 1327/1909) sülûs ve nesih, Sâmî Efendi'den (v. 1330/1912) ta'lik, Karınâbâdî Hasan Hüsnü Efendi'den (v. 1914) rik'a, Reîsülhattâtîn Ahmed Kâmil Efendi [Akdik]'den (v. 1360/1941) değişik yazılar meşkedip icâzet almış, birkaç yıl Medresetü'l-Hattâtîn'e giderek "mütenevvi yazılar"da meşke devâm etmiştir.¹⁰ Ferid Bey (v. 1920'ler), İsmail Hakkı Bey [Altunbezer] (v. 1946), Hulusi Efendi [Yazgan] (v. 1940), Hasan Tahsin Efendi (v. 1916), Ârif Hikmet Bey (v. 1918) de Abdülkadir Efendi'nin hüsn-i hat hocaları arasında yer almaktadır.¹¹ Feyhaman Duran Koleksiyonu'ndaki bir hilyenin ketebesindeki "ketebehû el-hâc Yahyâ rahimehullâh ve etemmehu kıtmîruhu Abdülkadir" ibâresinden anlaşıldığına göre Abdülkadir Efendi'nin hocaları arasında XIX. asrın meşhur hattatlarından Yahya Hilmî Efendi de (v. 1325/1907) bulunmaktadır.¹² Abdülkadir Efendi'nin 1330/1912 tarihini taşıyan icâzet levhasında (Hilye-i Şerîf) Ahmed Kâmil, Hâfız Tahsin ve Hasan Rızâ Efendilerin imzâları vardır.¹³

Abdülkadir Efendi, elli yıl sürecek memurluk hayatına İstanbul'a geldiği 1898 yılında Dâire-i Meşihat'ın Mektûbî Kalemî'nde başlamıştır. 14 yıl boyunca burada aralıksız vazife yapmış, Şeyhülislâm Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi'nin (v. 1921) emri üzerine mühimme kâtibi sıfatıyla Mâbeyn'e ve üst makamlara gidecek yazıları yazmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Hayri Efendi'nin zarurete binâen bazı birimleri lağvetmesiyle açıkta kalmış, ancak kısa süre sonra Evkâf Nezâreti'ne bağlı Hicaz Askerî Demiryolu'nda çalışmaya başlamış,¹⁴ 1914-1918 arasında burada, 1918-1924 arası ise tekrar Dâire-i Meşihat Kalemî'nde çalışmıştır. Aynı kalemde çalıştıkları hattat Aziz Efendi [Aktuğ, v. 1934] 1922'de Mısır hükûmetinin davetlisi olarak

¹⁰ Hüseyin Gündüz hazırladığı makalede İbnülemin'in "temeşşuk etti" ifâdesini "dersler verdi" şeklinde sadeleştirerek (bk. "Nevşehirli Bir Hattat Abdülkadir Saynaç Efendi", s. 27) Abdülkadir Efendi'nin Medresetü'l-Hattâtîn'de hocalık yaptığını imâ etmektedir. Ancak kaynaklarda böyle bir kayıt bulunmamaktadır. (bk. Zeliha Ulusal, *Hat Sanatı Tarihi ve Medresetü'l-Hattâtîn*, yüksek lisans tezi, 2008, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Uğur Derman, "Medresetü'l-Hattâtîn", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, 341-342.)

¹¹ bk. Abdülkadir Efendi, *Hadâikü'l-hutût: Âyât-ı Celîle ve Ehâdis-i Cemîleden Muktebes Şemmetü'ş-şifâeyn şem'atü'd-dâreyn* (nşr. Mustafa Necâtüddîn), yy, ty, II, 2 (nâşirin notu).

¹² Yukarıdaki levha için bk. Fatih Elcil, *Feyhaman Duran ve Koleksiyonu Hatlarının Çağdaş Türk Resmine Yansımaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 60, fotoğraf nr. 92.

¹³ Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, Süheyl Bey'in notları, s. 2.

¹⁴ Süheyl Bey'in notları, s. 3-4.

Kahire’ye gidince onun vazifesini üstlenerek yeniden mühimme kâtipliği yapmıştır. 1924’de Dâire-i Meşihat’ın lağvedilmesi üzerine İstanbul Müftülüğü’nde vazifesini sürdürmüş, zaman içinde Evrâk ve Mushaf Tetkik Heyeti’nde görev almış, Şer’î Siciller Arşivi’nde başmemurluğa kadar yükselmiş, 1948 yılında emekliye ayrılmıştır.¹⁵

Abdülkadir Efendi Cumhuriyet’ten önce Dârülmualimîn, Dârü’l-hilâfe, Sultan Ahmed ve Fâtih Medreseleri’nde; Cumhuriyet’le birlikte ise Köprülü, Sultanselim, Gazi Osman Paşa okullarında ve 1924’te açılıp 1930’da kapatılan İstanbul **İmam Hatip Mektebi**’nde hüsn-i hat hocalığı yapmıştır.

Abdülkadir Efendi, 1912’de **Dârülfünûn’un Ulûm-ı Şer’iyye (İlâhiyat) şubesinden mezun olmuştur**. Ardından Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi’ni bitirmiş, Cumhuriyet Dönemi’nde bu fakültelerin diplomaları geçersiz sayılınca kırk yaşından sonra Hukuk Fakültesi’ni okumuş ve diplomasını almıştır.

İbnülemin merhumun verdiği bilgilere göre 1909’da Meclis-i Kebîr-i Maârif tarafından açılan “Hutût-ı Mütenevvia” müsabakasına girerek birinci seçilmiştir.

Damat İbrahim Paşa ve hanımı Fatma Sultan hayrâtında “vakfiye mucebince” **vaaz ve irşâd faaliyetinde bulunmuştur**. Vezneciler’deki Damat İbrahim Paşa Camii’nde 40 yıl boyunca verdiği vaazlar halk ve ekâbir tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Abdülkadir Efendi bu ilgiyi kimsenin duymadığı, söylemediği sözleri söylemesine bağlamaktadır.¹⁶ Damat İbrâhim Paşa’nın soyundan gelenler arasında yaşayan en büyük erkek evlât olduğu için kendisine vakfın mütevellî heyeti başkanlığı teklif edilmiş ama o bu teklifi vakfın gelirlerini ilgililere dağıtma hususunda adâleti sağlayamayacağı endişesiyle kabul etmemiştir.

Abdülkadir Efendi bizzat hacca gidememiş, hac parasını ödeyerek oğlu Âtîf Bey’i 1947 yılında vekâleten hacca göndermiştir.¹⁷ Feyhaman Duran Koleksiyonu’nda bulunan bazı levhalarının arkasında bu sebeple kendisinden “Hacı Abdülkadir Efendi” olarak bahsedilmektedir.¹⁸ Âtîf Bey, gemi ile yaptığı bu hac seyahatini kaleme almış ve İstanbul’da haftalık yayımlanan

¹⁵ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 32; Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, Süheyl Bey’in notları, s. 3; Osman Nebioğlu, “Saynaç, Abdülkadir”, *Kim Kimdir Ansiklopedisi*, s. 759-760.

¹⁶ bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, daktilo edilmiş metin, s. 1.

¹⁷ 1947 yılı Cumhuriyet Dönemi’nde hacca ilk kez izin verilen yıl olması bakımından ayrıca önemlidir.

¹⁸ bk. Fatih Elcil, *Feyhaman Duran ve Koleksiyonu Hatlarının Çağdaş Türk Resmine Yansımaları*, s. 192, fotoğraf nr. 342.

Doğru Yol gazetesinde¹⁹ “Hac Hâtûrâları” başlığı ile 41 tefrika hâlinde neşretmiştir (sy. 23 [19 Aralık 1947]- sy. 70 [12 Kasım 1948]).²⁰

Her çeşit hattı ustalıklı kullanabilen Abdülkadir Efendi'nin bilhassa sülüs, celî, nesih, ta'lik ve rık'ada şöhreti, mürekkep imâlinde de mahâreti vardır.²¹ Şekilli istifleri ise mükemmeldir.

Abdülkadir Saynaç Efendi ve Sait Yada'nın Soyadları Meselesi

Abdülkadir Efendi, 21.06.1934 tarih ve 2525 sayılı Soyadı Kanunu yürürlüğe girince “sayan, saygı gösteren, muhâsebe eden” gibi mânâlara gelen “Saynaç” soyadını almıştır.²² Âtîf Bey ile Sait Bey Abdülkadir Efendi'den

¹⁹ “En Açık İfadeli Müslüman Gazetesi” sloganıyla yayımlanan *Doğru Yol* gazetesi İsmet İnönü iktidarı döneminin ender İslâmî gazetelerindendir. Her hafta cuma günleri yayımlanan gazetenin ilk sayısı 18 Temmuz 1947'de çıkmıştır. Faruk Rıza Güloğul'un sahibi olduğu gazetenin yazı işleri müdürlüğünü Muharrem Zeki Korgunal yapmıştır. Esat Sezai Sünbüllük, A. Şeref Güzelyazıcı, Ali Rıza Topaç, Rahmi Kumezer, Abdullah Korunan ve devrin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki gazetenin yazarları arasında bulunmaktadır. Âyet ve hadis meallerinin, mev'izelerin, ibâdet, muâmelât, itikad ve ahlâkla ilgili meselelerin, siyer, İslâm tarihi ve menâkıb-ı evliyânın yer aldığı gazetenin 14. sayısından itibaren her hafta kapağa bir hat tablosu konulmuştur. Başta Abdülkadir Efendi olmak üzere, Kâmil Akdik, Abdülhalim Özyazıcı, Necmeddin Okyay gibi meşhur hattatların tabloları 90. sayıya kadar neşredilmiş, ancak gerek okuyucuların gerekse gazete dağıtıcılarının çoğu âyet ve hadislerden oluşan bu tabloların bulunduğu gazete sayfalarına gerekli hürmeti göstermemeleri, bu sayfaları kese kağıdı olarak kullanmaları, yere atmaları gibi sebeplerle gazete yönetimi 90. sayıdan itibaren tablo yayımlamayı durdurmuştur. Gazetenin en önemli hususiyetlerinden biri de ilk sayılarından itibaren okuyuculara aslı harflerle Kurân-ı Kerim öğretmesidir. 104 sayı yayımlanan gazete 8 Temmuz 1949'da “Bu büyük müslüman memleketinde *Doğru Yol* gibi bir müslümanlık gazetesini yaşatmak için katlandığımız fedâkârlıkları ve göze aldığımız tehlikeleri düşünmek bile elem vericidir. Bu sebeplerle *Doğru Yol*'un ba'demâ intişâr etmeyeceğini okuyucularımıza özür dileyerek bildiririz.” cümleleriyle yayın hayatına son vermiştir. (Gazeteyle ilgili Arş. Gör. Güllü Yıldız Hanımefendi'nin “En Açık İfadeli Müslüman Gazetesi: *Doğru Yol*” başlıklı henüz yayımlanmamış bir çalışması mevcuttur. Çalışmada gazete ve gazete yazarları hakkında bilgiler verilmiş, gazetenin bütün sayıları taranarak makale dizini oluşturulmuş, dizin çeşitli notlarla ayrıca zenginleştirilmiştir.)

²⁰ Tefrika birkaç sayı inkitâa uğramıştır. Son bölümde ise Âtîf Bey Mekke'den Medine'ye ulaştıklarını anlatıp Mescid-i Nebevî'nin duvarlarındaki hat levhaları hakkında bilgi verirken sütun dolmuş ve altına “Son” ibaresi konulmuştur. Yazının akışından hâtûrâtın orada bitmediği anlaşılmaktadır. Zira Âtîf Bey'in Medine'deki günlerini ve ziyâret mahallerini yazacağı, Mekke faslında olduğu gibi burada da önemli yerleri anlatacağı satırlar ve dönüş mâcerâsı eksiktir. Bu kısımların âkıbeti hakkında bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Âtîf Bey'in kızı Ayşe Zühal Saynaç Hanımefendi hâtûrâtın tefrika edilen kısımlarını yeniden düzenlediklerini, Âtîf Bey'in ziyâret esnasında çektiği birçok fotoğrafı da ilâve ederek çalışmayı kitaplaştırıp basıma hazır hâle getirdiklerini ifade ettiler.

²¹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 32.

²² O dönemde Abdülkadir Efendi'nin akrabaları da Nevşehirli Veziroğlu, Veziroğlu, Ogan, Ogansoy, Duran, Elçi, Beloğlu, Değerli, Özakman, Okur, Varinli, Demirer, Güçlütürk gibi soyadları almışlardır.

sonra nüfus dâiresine giderek babalarının soyadını almak istediklerinde nüfus memuru bu soyadının alındığını, aynı soyadının reşid olan çocuklar için verilemeyeceğini belirterek²³ Saynaç'ı almalarına müsaade etmemiştir. Bunun üzerine iki kardeş “Yada”²⁴ soyadını tercih etmek zorunda kalmışlardır. Ancak Âtîf Bey bir müddet sonra mahkemeye müracaat ederek babasının soyadını almış,²⁵ Sait Bey ise “Yada”da karar kılmıştır. Bu durum Abdülkadir Efendi hayattayken bile karmaşaya yol açmıştır. Bazı çalışmalarda²⁶ ve bilhassa Sait Bey'in arkadaş çevresi tarafından kendisinden “Abdülkadir Yada” olarak bahsedilmiştir. Bu karışıklık okuyucuyu birbirinin çağdaşı iki ayrı hattat Abdülkadir Efendi olduğu kanaatine götürecektir kadar kuvvetlidir. Meselâ *Milliyet* gazetesinin 11.12.1958 tarihli nüshasında yayımlanan bir vefât ilanında vefât eden zâtın yakınları arasında ismi geçen Abdülkadir Efendi “Abdülkadir Yada” olarak kayıtlıdır.²⁷ İsmail Hikmet Ertaylan'ın öncülüğünde yedi yılda hazırlanan *Fatih Divanı*'na²⁸ Sultan'ın gazellerini eski harflerle yazan Kâmil Akdik, Necmeddin Okyay, Mustafa Halim Özyazıcı, Macid Ayrıl, Nuri Korman, Şeref Akdik ve Ali Alparslan gibi hattatlar arasında “Abdülkadir Yada” da vardır.²⁹ İbrahim Hakkı Konyalı ise *Tarih Hazinesi* dergisinde yayımladığı bir yazısında Abdülkadir Efendi'nin soyadını hem makale başlığında hem de makalenin farklı yerlerinde “Sayanc” olarak zikretmekte;³⁰ Ali Haydar Bayat da *Hüsn-i Hat Bibliyografyası (1888-1988)*'nda aynı soyadını kaydetmektedir.³¹ Ayrıca Türk Kültürünü Araştırma

²³ Kaydettiğimiz bu örnek Soyadı Kanunu'nda böyle bir madde bulunmamasına rağmen dönemin nüfus memurlarının keyfi kararlarla insanları nasıl yönlendirebildiklerini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

²⁴ “Yada” “mukaddes, sihir, efsûn, uğur taşı” mânâlarına gelmektedir. Eski Türkçe'de yada taşı “usûlüne göre kullanılınca yağmur yağdırdığına inanılan taş, yağmur taşı” demektir. “O sâgar ki sihr eyler ağlatmada / Meğer cevheri oldu seng-i yada” (Nev'izâde Atâî). TDK *Tarama Sözlüğü*'nde “yada” için kullanılan şevâhiden biri de şu: “... ve ol hacere bârân-esere Etrâk 'yada taşı' ve ehl-i Fûrs 'seng-i yada' ve Arap 'hacerü'l-matar' deyu nâmzed kıldılar ki vakt-i hâcette vech-i muharrer üzere istîmtar olunsa Hazret-i müsebbibü'l-esbâb ol ism-i mübârekin bereketine inzâl-i matar eder” (<http://www.tdkterim.gov.tr>). Daha teferruatlı bilgi için bk. Ahmet Öğreten, “Türk Kültüründe Yada Taşı ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı Rus Savaşlarında Kullanılması”, *TTK Belleten*, LXIV, 241 (Ankara 2001), s. 863-901.

²⁵ 1948'de İstanbul'da yayımlanan *Ortaoyunu Üstadı Kavuklu Hamdi* adlı çalışmada eserin müellifi Nurullah Tilgen'in kitaba katkısı bulunan Âtîf Bey'den “Bay Âtîf Yada” olarak bahsetmesi Âtîf Bey'in soyadı değişikliği için mahkemeye müracaatının bu tarihten sonra olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

²⁶ Meselâ bk. Nüzhet İslimyeli, *Türk Plastik Sanatları Ansiklopedisi*, I, 303.

²⁷ bk. “Acı Bir Kayıp”, Abdülkadir Yada'nın amcazâdesi Gümrük Komisyoncusu Mehmet Mücip N. Veziroğlu'nun vefât ilânı, *Milliyet*, 11.12.1958 nüshası, s. 3.

²⁸ Eser Şevket Rado'nun oğlu Mehmed Rado koleksiyonunda olup Ertaylan'ın bütün gayretlerine rağmen maalesef basıl(a)mamıştır.

²⁹ bk. Faruk Taşkale, “Fatih Divanı”, *İsmek El Sanatları*, sy. 6 (İstanbul 2010), s. 13; a.mlf., “Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk”, *İsmek El Sanatları*, sy. 9 (İstanbul 2010), s. 17.

³⁰ bk. İ. Hakkı Konyalı, “Abdülkadir Sayanc”, *Tarih Hazinesi*, II/13 (İstanbul 1951), s. 654-659.

³¹ Ali Haydar Bayat, *Hüsn-i Hat Bibliyografyası (1888-1988)*, Ankara 1990, s. 11.

Enstitüsü'nün yayımladığı *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan* adlı eserde de Abdülkadir Efendi "Sayanc" soyadıyla anılmıştır.³² Ancak, Abdülkadir Efendi'nin soyadı olarak "Saynaç"ı seçtiği ve bunu kullandığı kat'îdir.

İlmî- Edebî Şahsiyeti ve Eserleri

Abdülkadir Efendi hattatlığı yanında eski edebiyâtın bütün inceliklerine vâkıf bir şâirdir. O, edebiyat sahasındaki istidâdını Edebiyat Fakültesi'nden mezun olarak tâclandırmış, aşağıda bahsedileceği üzere bir siyeri Arapça'dan nazmen tercüme etmiş, yazdığı bazı şiirleri *Dîvânnâme* adıyla bir mecmuada toplamış,³³ *Arınâme* başlıklı manzumeyi kaleme almıştır. "Abdülkadir" ve "Kadrî" mahlaslarını kullanan Abdülkadir Efendi şiirlerini ekseriyetle hikemî tarzla kaleme almıştır. Bir çok âyet ve hadislerden iktibasların bulunduğu bu manzumelerde ana gâye okuyucuya Hakk'ı ve hakikati anlatmak, onu "sırât-ı müstakîm"e sevkettir. Kendisini yakinen tanıyan Eyüp Halkevleri Başkanı Nurullah Tilgen'in onun "Fârisî edebiyâtında akranlarına fâik olduğu"nu belirtmesi³⁴ Abdülkadir Efendi'nin ilmî ve edebî seviyesine işaret etmesi bakımından dikkate değerdir.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Abdülkadir Efendi'nin Cezerî'nin *Siyer'ini*³⁵ nazmen tercüme ve "mütenevvi hatla tahrir" ettiğini³⁶ söyleyerek bu esere hazretin amcazâdesi ressam ve hattat Feyhaman Duran Bey'in (v. 1970) isteği üzerine bir takriz yazmıştır. 1948 tarihi taşıyan bu kısa manzûm takrizde İbnülemin gibi müşkilpesend ve müdakkik birinin Abdülkadir Efendi'yi

³² bk. *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, Ankara 1973, s. 53.

³³ Abdülkadir Efendi'nin *Dîvânnâme'sini*, kendisinin de *Hilâlnâme* adlı eseri olan oğlu Âtîf Bey bugünkü harflere aktarmıştır. Her iki eser de basıma hazır olup Ayşe Zühal Saynaç Hanımefendi'de mahfuzdur.

³⁴ Nurullah Tilgen, *Eyüplü Hattatlar (1650-1950)*, İstanbul 1950, s. 5.

³⁵ Kıraat âlimi olarak bilinen İbnü'l-Cezerî'nin tam künyesi Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf b. el-Cezerî'dir (v. 833/1429). Çeşitli konularda 100 civarında eseri olan bu büyük âlimin siyerle ilgili eserleri yazma eser kütüphanelerinin kataloglarında şu isimlerle kayıtlıdır: *el-Mevlidü'l-kebir*, *Mevlidü'n-Nebi*, *Şemâilü'n-Nebi*, *Risâletü İmâm Cezerî*, *Urfü't-Teârif fi'l-mevlidü's-şerif*, *Zâtü's-şifâ fi sıvâtü'n-Nebiyi'l-Mustafâ*, *Kit'atün min Mevlidü's-şerif*, *Risâle fi hakkı ebeveyni'n-Nebi*. Bu eserlerden *Urfü't-Teârif bi'l-mevlidü's-şerif* Asır Matbaası'nda (t.y.) basılmıştır. Aynı eserin Gümülcineli Seyyid Muhammed tarafından yapılan *Risâletü't-Teârif fi tercemeti'l-mevlidü's-şerif* isimli 46 sayfalık bir tercümesi de bulunmaktadır (Ali Emîrî Ktp., Şry. Blm. Nr. 00725). Abdülkadir Efendi'nin bir kısmı aynı kitabın farklı isimlendirilmesinden oluşan bu eserlerden hangisinin tercümesini yaptığını şimdilik bilmiyoruz.

³⁶ Hutûr-ı mütenevvia küfî, sülûs, nesih, muhakkak, reyhânî, tevki', rık'a, rıkâ', ta'lîk, divânî gibi yazı çeşitleridir. Abdülkadir Efendi muhtemelen metinde birbirinden tefrik edilmesi gereken kelime ve cümleleri yahut *Arınâme* adlı manzum mecmuasında olduğu gibi metnin bölümlerini ayrı ayrı hatlarla yazmıştır.

Sâhib-i ilm ü hüner revnak-ı hattâtındır

Hüner ü ilmüne işte eseri bir burhân

...

Hüsn-i ahlâkına her hâli şehâdet eyler

Başka şâhid aramaz hulkuna ehl-i irfân

gibi mısralarla medhetmesi dikkate şâyândır.³⁷ Aslına bakılırsa Abdülkadir Efendi'nin soyundan geldiği Fâtih dönemi sanatkârlarından Baba Nakkâş'ın torunu Nevşehirli Damad İbrahim Paşa da³⁸ meşhur hattat Hâfız Osman'dan sülüs ve nesih meşketmiş, Ressam Ömer Efendi'den dersler almış, güzel sanatlara meraklı, iyi bir hattattı.³⁹ Dolayısıyla torunları Abdülkadir Efendi, Feyhaman Bey, Âtîf ve Sait Beyler'in güzel sanatlarda mâhir olmasına, bugün o nesli devam ettiren Ayşe Zühal Saynaç Hanım'ın müzehhibeliğine bakarak⁴⁰ bu geniş âilenin sanat merakının beş asırlık bir geçmişi dayandığını söylemek yanlış olmaz.

Abdülkadir Efendi'nin Arapça bir *Siyer-i Nebî*'yi tercüme etmesi hattatlığı yanında iyi bir Arapça bilgisine sahip olduğunu da gösterir. Nitekim İbnülemin, onun tercüme ettiği eseri muhtelif hat ile yazmasını “hüner”ine, başarılı tercümesini “ilm”ine, kusursuz nazmını ise bu sâhadaki vukufuna işâret sayarak onu ve eserini şu mısralarla medhettmektedir:

Cezerî'nin siyer-i pâkini Abdülkadir

Terceme eyleyerek kıldı uyûmî tâbân

Öyle bir terceme ki aslı gibi a'lâdır

Cezerî görse olurdu ebeden tahsîn-hân

Muhtelif hat ile tezyîn-i sahâif etmiş

Her sâhife ediyor âdemi cidden hayrân

Nazm-ı zîbâsına dilbeste onun nâzımlar

Hatt-ı ra'nâsına âşüfte onun hattâtân

Zuhr-i ahret olur elbette bu dürlü âsâr

İstifâza edüp ondan nice sâhib-i îmân

³⁷ bk. İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 32-34.

³⁸ Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara 1994, s. 3.

³⁹ bk. M. Münir Aktepe, “Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, 442.

⁴⁰ Esas mesleği dış tabipliği olan Ayşe Zühal Hanım müzehhibeliğinin yanısıra Ali Alparslan ve Hüseyin Kutlu'dan hat dersleri almış, uzun süre ebrû ile de meşgul olmuş bir sanatçidir.

Hâlık-ı levh ü kalem sa'yini meşkür etsün
Eylesün şâh-ı rüsül şâmına lâyık ihsân (1948)

Abdülkadir Efendi'nin *Nazmü'l-cevâhir Tercemesi, Mevlûd, Arınâme, Emâli Manzûmesine Nazîre, Kırganbar Kırk Hikmet, Kelimât-ı Ledünniyye Külliyyât-ı Diniyye, Hayât-ı Tayyibe Tâlibi* gibi eserleri vardır.⁴¹ Çeşitli sahalarda kaleme alınmış olan bu eserler onun geniş bilgisine ve meraklarına dair önemli ipuçları vermektedir. Abdülkadir Efendi, Süheyl Ünver'e Ulûm-ı Şer'iyye'de okurken Fakülte'nin hocalarının Arapça kasidelere nazireler yazdıklarını, bu kasidele tercüme ettiklerini söylemekte ve Bağdatlı Arapça hocasını kendisini yetiştirdiği için hayırla yâd etmektedir.⁴² Onun *Emâli Manzûmesine Nazîre*'si o dönemde hazırladığı eserlerinden olmalıdır. Süheyl Ünver Abdülkadir Efendi'nin *Şeceretü'l-hattâtîn mine'l-evvelîn ile'l-âhirîn* isimli bir çalışmasının olduğunu ve bunu kendisine verdiğini de ifâde etmektedir.⁴³

Abdülkadir Efendi âhir ömründe aralarında yazma eserlerin de bulunduğu bütün kitaplarını Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne vakfetmek istemiş ama bu mümkün olmayınca bunları yakinen tanıdığı ve itimâd ettiği Erzurumlu hattat Mustafa Necâtüddîn Dumlu Hocaefendi'ye (1912-1991) vermiştir. Bu hocaefendi bilâhere Medine'ye yerleşmiş, kitaplar ondan oğluna intikal etmiştir. Mustafa Necâtüddîn Efendi Abdülkadir Efendi'nin hutût-ı mütenevvia ile yazdığı eserlerinin büyük bir kısmını kendi imkânlarıyla neşretmiştir. *Hadâikü'l-hutût* serlevhasıyla 5 risâle olarak yayımlanan bu eserler çok az sayıda basılmış ve bilâ ücret dağıtılmıştır. Bu serinin tamamı kataloglarını taradığımız kütüphanelerde maalesef bulunmamaktadır.⁴⁴

Abdülkadir Efendi'nin başta İbnülemin, Süheyl Ünver ve Feyhaman Duran olmak üzere bir kısmı özel koleksiyonlarda saklanan levhaları da bulunmaktadır.⁴⁵ Bu çalışmalardan bazıları maalesef kaybolmuştur.

⁴¹ Osman Nebioğlu, "Saynaç, Abdülkadir", *Kim Kimdir Ansiklopedisi*, s. 760. Bu eserlerin çoğunun âkıbeti hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak Ayşe Zühal Hanım isimlerini vermeden birkaç eserin kendilerinde olduğunu ifâde ettiler. *Kırganbar Kırk Hikmet* Abdülkadir Efendi'nin kırk meşkini bir araya getirdiği eseri olup Emin Barın'a emânet edilmiştir. A. Süheyl Ünver *Hayât-ı Tayyibe Tâlibi*'ni *Arınâme* tarzı bir eser olarak vafsetmektedir (bk. Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, Süheyl Bey'in notları s. 3.)

⁴² Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, daktilo edilmiş metin, s. 1.

⁴³ Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, Süheyl Bey'in notları, s. 3. Süheyl Ünver Arşivi, Dosya nr. 54/2'de Hz. Âdem'den başlayıp XX. asra kadar getirilen 13 sayfalık bir hattatlar seçercesi dosyası mevcuttur ancak dosyanın üzerinde "Hattat Yûsuf Zünnûn" ismi kayıtlıdır.

⁴⁴ Özel bir koleksiyondan temin ettiğimiz söz konusu risâlelerin ikinci ve beşinci ciltlerini oluşturan *Arınâme* tarafımızdan incelenmiş ve tam transkripsiyon ile bugünkü harflere aktarılmış olup makale şeklinde neşredilmek üzeredir.

⁴⁵ Tespitlerimize göre Feyhaman Duran Koleksiyonu'nda Abdülkadir Efendi'nin on beş tablosu bulunmakta olup bunların bir kısmı Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi'nin duvarlarını süslemekte, bir kısmı da çekmecelerde muhafaza edilmektedir.

Abdülkadir Efendi, ayrıca İbnülemin'in eserlerinden birini tebyiz etmiş, Hicaz Demiryolu'nun menzil (durak) isimlerini yazmıştır. Bunların dışında onun kaleminden çıkmış mushaf-ı şerîfler de vardır. Hattâ, nesih hatla yazdığı “**mütenâzır**” mushafı⁴⁶ Demokrat Parti Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoğlu⁴⁷ tab' etmek için ısrarla kendisinden isteyince ona vermiş ancak mushaf ne basılmış ne de geri gelmiştir...

Abdülkadir Efendi uzun süre Eyüp'ün tarihî semtlerinden Rami'de, Rami Kışlası'nın karşısındaki bağlı-bahçeli ahşap köşkte ikamet etmiş, orada geniş bir çevre oluşturmuş ve bu sebeple “Eyüplü Hattatlar” arasında zikredilmiştir.⁴⁸ 30 seneden fazla oturduğu bu evde hem arıcılık hem de bağcılık yapmıştır. Çavuş, misket, yapıncak, yediveren gibi türlü türlü üzümler yetiştirmiştir. Türk-İslâm edebiyatında başka bir örneği bulunmayan *Armâme*'sini de bu meşguliyeti sırasında yazmıştır.

Bilahere Fatih Kızıtaşı'na yerleşmiş, geri kalan hayatını burada sürdürmüş, 30 Zilhicce 1386 (10 Nisan 1967) Pazartesi günü 86 yaşındayken bu evde vefât etmiştir. Abdülkadir Efendi'nin na'sı Fatih Câmii'nde kılınan cenâze namazının ardından Edirnekapı Mezarlığı'na, kendisinden 13 yıl önce vefât etmiş olan hanımı Fatma Dürefşan Saynaç (d. 1309[1891]-v. 1373 [1953])'ın yanına defnedilmiş, ancak E5 Karayolu'nun yapımı sırasında mezarın olduğu yer yola gidince Abdülkadir Efendi'nin âilesine 14.10.1970'de Sakızağacı Şehitliği, 9. Ada, 8. Kısım'da bulunan bugünkü mezar yeri verilmiş (mezarlık nr. 434), 15.02.1971'de de nakl-i kabir gerçekleşmiştir.⁴⁹ Mezar taşının dış cephesinde Abdülkadir Efendi'nin ismi müsennâ “Hüve'l-bâki” serlevhasıyla yazılıdır. Taşın iç kısmında ise hanımının ismi kelime-i tevhîd serlevhasıyla kayıtlıdır. Mezar taşına eski / yeni harfli yazıları ve motifleri daha sonra kendisi de aynı mezara defnedilen oğlu Âtîf Bey hakketmiştir:

⁴⁶ İlk örneğini XIX. asrın meşhur hattatlarından Burdurlu Kayışzâde Osman'ın yazdığı bu mushaf çeşidi şimdilerde hayli revaçta olan “tevâfuklu Kur'an”dır.

⁴⁷ İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü sanat tarihi hocası (1962-1977), yeniden yapılmak üzere 2012'de yıkılan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Câmii'nin proje yapımcısı yüksek mimar-mühendis hattat Ömer Kirazoğlu'nun (1916-1989) kardeşi olan İbrahim Kirazoğlu (1919-1988) TBMM IX, X ve XI. Dönem Kayseri Milletvekilliği yapmış, TBMM Başkanvekili iken vuku bulan 27 Mayıs Darbesi'nde “meclisi taraflı idâre etmek sûretiyle Anayasa'yı ihlâl” suçundan idâma mahkûm edilmiş, Yassıada'da tek kişilik hücrede infâzı beklerken idâm kararı Millî Birlik Komitesi'nce bozularak müebbet hapse çevrilmiştir. İbrahim Kirazoğlu bir süre sonra da aftan yararlanıp tahliye olmuştur.

⁴⁸ Nurullah Tilgen, *Eyüplü Hattatlar (1650-1950)*, s. 5.

⁴⁹ A. Süheyl Ünver, Feyhaman Duran ve Güzin Duran'ın kabirleri de bu adadadır.

Abdülkadir Efendi'nin Ayşe Siddıka [Saynaç] (1910- 12 Eylül 1980), Ahmed Said (1912- 26 Eylül 1968), Fatma Zehrâ (Zarife) [Birkul] (d. 1916), Mehmed Nizâmeddin Âtîf (1920- 31 Mayıs 1975), Emine Dürdâne [Saraçoğlu] (d. 1930), isimli çocukları vardır.⁵⁰ Âtîf ve Said Beyler ilk isimlerini kullanmamışlardır. Âtîf Bey gibi Ayşe Siddıka Hanım da anne ve babasının mezarına defnedilmiştir.

Abdülkadir Efendi ahlâk-ı hamîde sahibi, her hâli ölçülü ve tertipli bir zât olarak tanınmıştır. Mütevâzı hayatı yanında dürüstlüğü, azmi, ileri görüşlülüğü, dünya malına tama' etmemesi, tokgözlülüğü, yardımseverliği, kanaatkârlığı, misâfirperverliği, babacan tavrı, adâlet ve hakkaniyetli yapısı, sâlih ve mütedeyyin şahsiyeti ile etrafına örnek olmuştur. Hangi şartlarda olursa olsun doğru bildiği şeyleri söylemekten çekinmemesi, cesur tavırları, coşkun ruh hâli dolayısıyla hemşehrileri tarafından “Deli Abdülkadir” şeklinde de tavsif edilmiştir.⁵¹

Abdülkadir Efendi hanımının vefâtından sonra kızı Ayşe Siddıka Hanım'a yük olmamış, aynı evde yaşamalarına rağmen kendi işlerini kendisi görmüştür. Başta torunları olmak üzere komşu ve arkadaşlarının kız çocuklarını / torunlarını okula gitmeye, yüksek tahsil yapmaya teşvik etmiş, onların okumasını sağlamak için maddî-mânevî destek sağlamaktan çekinmemiştir.

“Yesârî” olan Abdülkadir Efendi'nin son zamanlarında eli titremesine rağmen büyük bir titizlik ve gayretle yazı meşkine devâm etmesi azmine örnek olarak zikredilmelidir. Onun çocukluğundan itibaren eksilmeyen bu azmine bir başka örnek de Necmeddin Efendi (Okıyay)'nin aşağıya kaydettiğimiz hâtırasıdır. Necmeddin Okıyay, Abdülkadir Efendi ile birlikte ta'lik meşki için Sâmi Efendi'ye gidiş mâcerâlarını yıllar sonra Uğur Derman Bey'e şu sözlerle anlatmıştır:

“Biz ta'lik yazmak istediğimiz sırada kendilerinin [Sâmi Efendi] biricik kızı vefât etmiş, üzüntüsünden yazı göstermiyordu. ‘Sultân Hamid irâde etse göstermez, lâkin reddedemeyeceği kimse Özbekler Şeyhi Edhem Efendi'dir.’ dediler. Hemen ebrî hocamız olan Şeyh Efendi'ye koştuk. Bizi Sâmi Efendi'ye götürdü. Derse başladık. Ertesi hafta gittiğimizde arkadaşım Abdülkadir'in meşkine baktı, ‘Bir daha böyle gelirsen kendimi ‘evde yok’ dedirtirim’ dedi. Benim meşkimi de şöyle elinden sallayıp ‘Al bir mel'abe-i sıbyân daha!’ demez

⁵⁰ Ali Artun ve Esra Alıçavuşoğlu'nun derledikleri *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı* adlı çalışmada Abdülkadir Efendi'nin yedi çocuğu olduğu belirtilmekteyse de Mesud ve Mesude isimli ikizler ölü doğmuşlar, dolayısıyla Abdülkadir Efendi beş çocuk büyütüştür (bk. *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı*, İstanbul 2009, s. 578).

⁵¹ bk. Mustafa Işık, “Kayseri’de Bir Hüsn-i Hat Sergisi”, *Kayseri Gündem* (03.11.2009), <http://arsiv.kayserigundem.com/yazi/2801>. Mustafa Işık Bey, kendisiyle yazışmamızda (07.07.2013) bu bilgiyi Abdülkadir Efendi'yi tanıyan ve tanıyanları dinleyenlerden aktardığını ifade etti.

mi? Dünya başıma yıkıldı zannettim. Bir dahaki sefere çalışmaz mısın? Sonraki hafta korkudan titreyerek gittik. Meşke şöyle bir baktı, ‘Hımm, bizim tekdîrin fâide-i azimesi görülmüş’ dedi.”⁵²

Abdülkadir Efendi, Hattat Kayışzâde Osman’ın Merkezefendi’deki kabrinin başına gidip bilâhere kaybolan mezar taşının resmini yapmış, kitâbesini aynen kaydetmiştir. İbnülemin Mahmud Kemâl Bey Kayışzâde Osman’ın terceme-i hâlini yazarken mezar taşını görmek istemiş, hasta hâliyle Merkezefendi’ye gitmiş ancak mezar taşının kırılıp kaybolduğunu görünce çok üzülmüştür. Bundan haberi olan Abdülkadir Efendi de yıllar önce yaptığı resmi ve kitâbeyi İbnülemin’e göndermiştir. İbnülemin *Son Hattatlar*’da bu meseleyi anlatarak söz konusu resmi kitaba koymuş, Abdülkadir Efendi’nin azmini övmüş, kendisini “değerli ve gayretli hattat” olarak takdir etmiştir.⁵³

Abdülkadir Efendi, hayatı boyunca Latin harflerine mesafeli durmuş, mecbur kalmadıkça bu harflerle yazı yazmamayı tercih etmiştir. Az da olsa rastladığımız örneklerde onun Latin harflerini de bir usta titizliğiyle yazdığını belirtmek isteriz.

Abdülkadir Efendi’nin birçok meslektaşısı gibi para için yazı yazmadığı, eserlerini karşılıksız dağıttığı, kalemini ve yazılarını İslâm’a adadığına dair Hattat Mustafa Necâtüddîn Efendi’nin kaydettiği aşağıdaki satırlar onun gayret-i diniyesini göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir:

“Üstâd-ı muhterem, kalemini ve yazılarını dîn-i İslâm için vakf eylemiştir. Para için yazı yazmaz. Yazmış olduğu hutût, resâil ve mesâhifi para ile satmaz. Yalnız yalnız âlem-i İslâm’a neşr olunmalarını ve bütün müslümanların fâide görmelerini nazar-ı i’tibâra alır. En ufak bir misâli: 1378 sene-i hicriyyesinde (m. 1959) İstanbul’da Fâtih’deki evinde kendisini ziyâret eylediğim esnâda bana birtakım yazılar verdi ve tab’ edilmesini emreyledi. Yazıların kıymetini vermek istedim. Cevâbında buyurdular ki: Ben şimdiye kadar yazılarımdan hiç birini para ile satmadım. Maksadım bunların intişârıdır. Siz bunları tab’ ettiriniz ve bana “tab’ olundu” diye bir mektup yazınız kâfidir. Şâyet âlem-i dünyâdan göçmüş bulunur isem kabrimin üzerine birisi gelip “yazılar tab’ olundular” desin...”⁵⁴

Merhum A. Süheyl Ünver Bey talebeleri Uğur Derman, Âzâde Akar ve çok sevdiği samimi dostu Bandırmalı Ali Öztaylan Bey’le birlikte 26 Kasım 1964 Perşembe günü 15.15’te Abdülkadir Efendi’yi Fatih Kızıtaşı’nda Bozdoğan Kemerî’nin hemen karşısında bulunan evinde ziyâret etmiştir.⁵⁵ 45 dakika süren

⁵² Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, İstanbul 2010, s. 184-186.

⁵³ İbnülemin Mahmud Kemâl, *Son Hattatlar*, s. 252, 256.

⁵⁴ *Hadâiki’l-hutût*, II, 2.

⁵⁵ Sanatkâr Âzâde Akar, arşivindeki gezi defterine bu ziyaretin tarihini 19 Kasım 1964, Abdülkadir Efendi’nin ev adresini de Vefa olarak kaydetmiştir. (bk. Ahmed Güner Sayar, A. Süheyl Ünver [*Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*], İstanbul 1994, s. 402.) Ancak Süheyl Ünver Bey’in Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki arşivinde bulunan dosyada (nr. 81) tarih ve yer yukarıda

bu ziyârette Süheyl Bey Abdülkadir Efendi'nin hayatı ve hat çalışmaları hakkında anlattıklarını dinleyip notlar almış, iki poz fotoğraf çektirmiş, Abdülkadir Efendi'nin bazı hat örnekleriyle birlikte bunları dosyalamıştır. Kısa anekdotlardan ve birbirinden bağımsız cümlelerden oluşan bu notlar Abdülkadir Efendi'nin hayatı ve fikriyatı hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu notlardan hareketle şu bilgilere ulaşabilmekteyiz:

Abdülkadir Efendi'nin yazılarının müzehhibleri arasında Ali Bey, Osman Yümni ve Saffet Efendiler vardır.⁵⁶ Mekânları Bâyezid'de olan bu zevât devrin meşhur hattatlarının yazılarını zer-endüd olarak işler ve tezhiplerlerdi.

Filibeli Ârif Efendi talebesi Abdülkadir Efendi'ye şu tavsiyelerde bulunmuştur: “Yazı yazacaksın ama evvelce yazılanları yazmamalısın. Üstâdının yazısını taklid edebilirsin. Fakat büyük levhaları taklid ederken üstâdlarının imzalarını da nakletmelisin. Yok eğer sen imza atmak istersen yazının şeklini değiştirmeli, istifini o zamana kadar yapılmayan tarzda yapmalısın. Medresetü'l-Hattâtîn'de 20 kadar hattat vardı. Hepsi ‘Kelime-i Tevhîd’ yazmış. Ama seninki diğerlerine benzemesin. İstifini başka yap. **Meleğe benzer bizim istiflerimiz. Biri birine uymaz...**”⁵⁷

Abdülkadir Efendi'nin Dârümuallimîn'deki hocalık serüveninin başlangıcını Süheyl Bey kâh onun ağzıyla kâh kendi cümleleriyle şu şekilde aktarmaktadır: “Dârümuallimin hüsn-i hat muallimliği için iki satırlık bir arzuhal yazmış. Hıncahınç nâmzedler dolu. Ana baba günü, yer yok. Mümeyyizler geldi. Koltuklarında yaldızlı İngiliz kağıtları. Evvelâ ona İngiliz kağıdı verdiler. Bir ibâre yazdılar. Hutût-ı mütenevvia ile donatacaksın demişler. Yazan gitti. Ben yalnız kaldım. Acelem yok. İstedğin[iz] kadar yazın demişler. Abdülkadir Efendi buyurur ki: Mürekkebsiz kalemlerle bir duâ yazdım. Bir Âyete'l-kürsî gibi. Mıstar et olur diyorlar. Bir gün sonra gitmiş. Meclis-i Maârif'den bir zat elinde iki yazı, birisi Abdülkadir Efendi'nin. İki kişinin yazısı aynı. Biri Beşiktaşlı Nûri.⁵⁸ Dârümuallimîn Çarşamba'da Serasker Refet Paşa konağında. Yazı haftada 1 sınıf. Maaşı ikiye bölüp

belirttiğimiz gibidir. *Kim Kimdir Ansiklopedisi*'nde Abdülkadir Efendi'nin ev adresi şöyle kayıtlıdır: Fatih Kızıtaşı Caddesi, nr. 57, İstanbul (a.g.e., s. 759). Süheyl Bey, notlarında evi havadâr, yeşil badanalı, iki katlı kâğır bir yapı olarak tavsif etmektedir. Abdülkadir Efendi'nin anlattığına göre ev Fatih semtinin yarısını yok eden Çırcır Yangını'nda (23 Ağustos 1908) kül olan büyük tonozlarla örtülü bir ahşap hanın yerinde yapılmıştır. (bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, Süheyl Bey'in notları, s. 2.)

⁵⁶ Süheyl Bey'in notları, s. 1.

⁵⁷ Süheyl Bey'in notları, s. 1; daktilo edilmiş metin, s. 1. Muhterem Uğur Derman Hocamız Abdülkadir Efendi'yle bir veya iki defa görüşüğünü belirttiği e-mektubunda “Konuşmalarımızdan hatırimda kalan sözü şudur: ‘Hüsn-i hat melâike gibidir, herkese başka görünür.’” diyerek yukarıdaki söze işâret etmektedir (e-posta tarihi: 04.11.2013).

⁵⁸ Yahya Efendi Dergâhı'nın zâkirbaşısı, musikîşinâs ve hattat Beşiktaşlı Nuri Bey [Korman, v. 1951]. Hayatı hakkında bilgi için bk. İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, s. 246-249.

dersleri ikiye bölünecek. Nısf-ı maaş size, bir nısfı ona. Nuri Efendi Beşiktaş'ta oturmuş. Gelemem demiş. O da sizin demişler. Bu 31 Mart'tan önce. Abdülhamid zamanında..."⁵⁹

Abdülkadir Efendi gerek çalıştığı dâirelerin lağvedilmesi, gerekse yeni gelen idârecilerin kararıyla açıkta kalmıştır. O hem işsiz kalmasını hem de yeni bir işe başlamasını hep Allah'ın takdiri olarak görmüş, karşılaştığı zorlukları tevekkülle aşmaya gayret etmiştir. Süheyl Bey'e Dâire-i Meşihat lağvolunca "kapıları çekip çıkmak" zorunda kaldığını anlatırken bir kış akşamı Medresetü'l-Hattâtîn müdürünün kendisini istediğine dair haber geldiğini, ertesi gün görüşmeye gitmeden önce gece vakti "Sûre-i Feth"i yazdığını söyler. Çünkü ona göre "bir adam Sûre-i Feth'i teberrüken yazarsa Allah fütûhât ihsân eder." Nitekim sabah Medrese'ye gidince Ankara'da TBMM Hükûmeti bünyesinde kurulan Şer'iyye [ve Evkaf] Vekâleti'nin icâzet alacak talebe yazıları için nümüne istediğini öğrenmiş ve gece yazıp beraberinde götürdüğü Sûre-i Feth'i vermiş, böylelikle kendisine yeni kapılar açılmıştır.⁶⁰

Abdülkadir Efendi'nin anlattığına göre Dârümuallimîn'de hocalar ve talebeler medreselerde olduğu gibi hep sarıklı imiş. 31 Mart Vak'ası'ndan (13 Nisan 1909) sonra mektep yenilenmiş, Meşrutiyet Dönemi'nin meşhur reformist eğitimcilerinden Sâtî' Bey Dârümuallimîn'e müdür olarak atanmış. Kendisine tanınan geniş yetkilerle koltuğu devralan Sâtî' Bey mektebin ders müfredâtını değiştirmiş, sarıklı hoca ve talebe istemediğini bildirmiş, uygulamak istediği sisteme uyum sağlamayacağını düşünerek Abdülkadir Efendi'nin de aralarında bulunduğu bazı hocaların işine son vermiş. Hoca ve talebeleri kendi arzusuna göre yeniden seçmiş.⁶¹ Açıkta kalan Abdülkadir Efendi'ye devrin Maârif Nâzırı Ali Kemâl Medresetü'l-Hattâtîn hüsn-i hat hocalığını teklif etmiş. Abdülkadir Efendi oranın hüsn-i hat hocası olan Tuğrakeş İsmail Efendi'nin yerine geçmeye teeddüp ederek Saraçhânebaşı'ndaki Köprülü Mektebi'ni istemiş, orayı vermişler.⁶²

Abdülkadir Efendi uzun yıllar Ramî'den Süleymâniye'deki Dâire-i Meşihat'e gelip gitmiştir. Zaman zaman bu uzun mesâfeyi bilâ vâsıta katettiği olmuştur. Çalışırken ara vermekten hoşlanmazmış. Bu durum Şeyhülislâm Hayri Efendi'nin dikkatini çekmiş ve kendisini takdir etmiştir.

⁵⁹ Süheyl Bey'in notları, s. 4-5.

⁶⁰ Süheyl Bey'in notları, s. 3-4.

⁶¹ Sâtî' Bey'in bu tarz reformları için ayrıca bk. İbrahim Caner Türk, "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimcisi Satı Bey ve Coğrafya Öğretimi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 40 (Erzurum 2009), s. 424-425.

⁶² Osman Nebioğlu'nun ansiklopedisinde Abdülkadir Efendi'nin Köprülü Mektebi'ne Cumhuriyet sonrasında hoca olarak atandığı kayıtlıyken (*Kim Kimdir Ansiklopedisi*, s. 760) Süheyl Bey'in notlarında bu atanmanın Ali Kemâl'in nâzır olduğu Damat Ferid hükûmeti döneminde gerçekleştiği yazılıdır. (Süheyl Bey'in notları, s. 5).

İstirahat ederse daha iyi yazacağı düşünülerek Mektûbî kalemindeyken Şeyhülislâm’ın emriyle kendisine haftada bir gün izin verilmiş, dâire lağvoluncaya kadar maaşı da iki katına çıkarılmıştır.⁶³

Hicâz’la ilgili düşüncelerini “Hicâz, peygamberlerin seccâdesi. Bütün Peygamberlerin bulunduğu yer. Arabistan Peygamber Efendimiz zamanında cennetmiş. Bakılsa ne olmaz ki... Devlet ‘buraları kim bağ yaparsa tapusunu vereceğim’ desin, bakın görün ne olur oraları. Hacılar Hicâz neresi bilmiyor. Nereye gitmiş, bilmiyor. Bir harita yaptım, onlara gösterdim.” cümleleriyle özetleyen Abdülkadir Efendi’nin “kalem”le ilgili sözleri de bir hattatın bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir: “Mahz-ı Kur’an: Mesnevî[dir] demişler. Kur’an nasıl başlamış? Cenâb-ı Hakk’ın kalemi ilmi neşrediyor. Neyden maksat kalem[dir], kaval değil. ‘Kaleminden dinle’ demek istiyor. İnsan da kaleme benzer... Selçuklular zamanında ‘in-ney: bu neyden dinle kendinden dinle’ [şeklinde olan ibâre] zamanla yazı bilmeyenler tarafından ‘ez-ney’ olmuş.”⁶⁴

Abdülkadir Efendi’nin başta Sâmi Efendi, Bakkal Ârif ve Karınâbâdi Hasan Efendiler olmak üzere hocalarının meşklerini titizlikle muhafaza ettiğini ve bunları kendisini ziyârete gelen sanat erbâbına iftiharla gösterdiğini yine Süheyl Bey’in notlarından anlıyoruz.⁶⁵

Abdülkadir Efendi’nin Süheyl Bey ve talebeleriyle sohbet esnasında muhtemelen başı terlemiş, mendilini sarığının altından başına götürüp terini silerken de şu cümleleri sarfetmiştir: **“Meşihat’de baştan sarık çıkmaz. Teri mendil ile silerken de çıkmaz!”**⁶⁶

Abdülkadir Efendi birçok talebe yetiştirmiş, bunların bir kısmına icâzet vermiştir. İcâzet belgesinde imzâsı bulunan talebelerine örnek olarak Süleymâniye Câmii emekli imamı Adapazarı-Taraklılı hâfiz hattat Saim Özel’i (1915-2005) sayabiliriz.⁶⁷

Abdülkadir Efendi’nin Âtîf ve Sait Beylerle İrtibatı

Abdülkadir Efendi’nin devraldığı beş asırlık kültür ve mirası oğlu Âtîf Bey devam ettirmiştir. Usta bir ressam ve dekoratör olan Âtîf Bey aynı zamanda babasının izini takip eden iyi bir hattat ve şâirdir. Özünden kopmayan muhafazakâr hayat tarzı vesilesiyle babasının ayrıca muhabbetini kazanmış ve

⁶³ Süheyl Bey’in notları, s. 3.

⁶⁴ Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, daktilo edilmiş metin, s. 1-2.

⁶⁵ Süheyl Bey’in notları, s. 1, 2, 6.

⁶⁶ Süheyl Bey’in notları, s. 4.

⁶⁷ Saim Özel’in icâzet belgesinde bulunan Abdülkadir Efendi’ye âit “ahsentü” kaydı için bk. Fahri Tuna, “Alifuatpaşa-Geyve-Taraklı: Huzurun İkinci Adresine Yolculuk”, www.sakaryakenthaber.com (yazının siteye eklenme tarihi: 08.02.2011, yazıya erişim tarihimiz 10.10.2013).

yukarıda da bahsedildiği gibi Abdülkadir Efendi hac vazifesini icrâ edemeyeceğini anlayınca vekâletini ona vermiş, Âtîf Bey de büyük bir heyecânla onun nâmına haccetmiştir. *Kim Kimdir Ansiklopedisi'*ndeki özgeçmişinde kendisinden “Hereke Câmii Yaptırma Derneği İkinci Başkanı” olarak bahsedilmesi muhafazakâr çizgisini göstermesi bakımından önemlidir.⁶⁸ Bugün bu çizgi Âtîf Bey’in kızı Ayşe Zühal Hanım vasıtasıyla devam etmektedir. Âtîf Bey 1938-1939 ile 1942-1943 yıllarında eğitim için Almanya’ya gitmiş ancak bilhassa son gidişinde orada II. Dünya Savaşı’nın ortasında kalmış, hayli zor bir yolculuktan sonra Türkiye’ye dönebilmiştir.

Âtîf Bey 1945’te Güzel Sanatlar Akademisi Orta Resim Bölümü ve Feyhaman Duran Atölyesi’nde akademik eğitimini tamamladıktan sonra “modern sanatlar”ı bırakarak klasik sanatlara dönmüş, tablolarını da büyük bir resim çantasına yerleştirerek Feyhaman Duran Atölyesi’nden arkadaşı neyzen, müzehhib ve ressam Kütahyalı Ahmet Yakupoğlu Bey’e yollamıştır.⁶⁹ Hocası Süheyl Ünver’in teşvikleriyle nefis hat ve tezhip örnekleri ortaya koyan Âtîf Bey’in eserleri kızı Ayşe Zühal Hanım tarafından muhafaza edilmektedir. Süheyl Bey’in Âtîf Bey’den “Bizim Âtîf” diye bahsetmesi aralarındaki kuvvetli irtibatın göstergesidir.⁷⁰

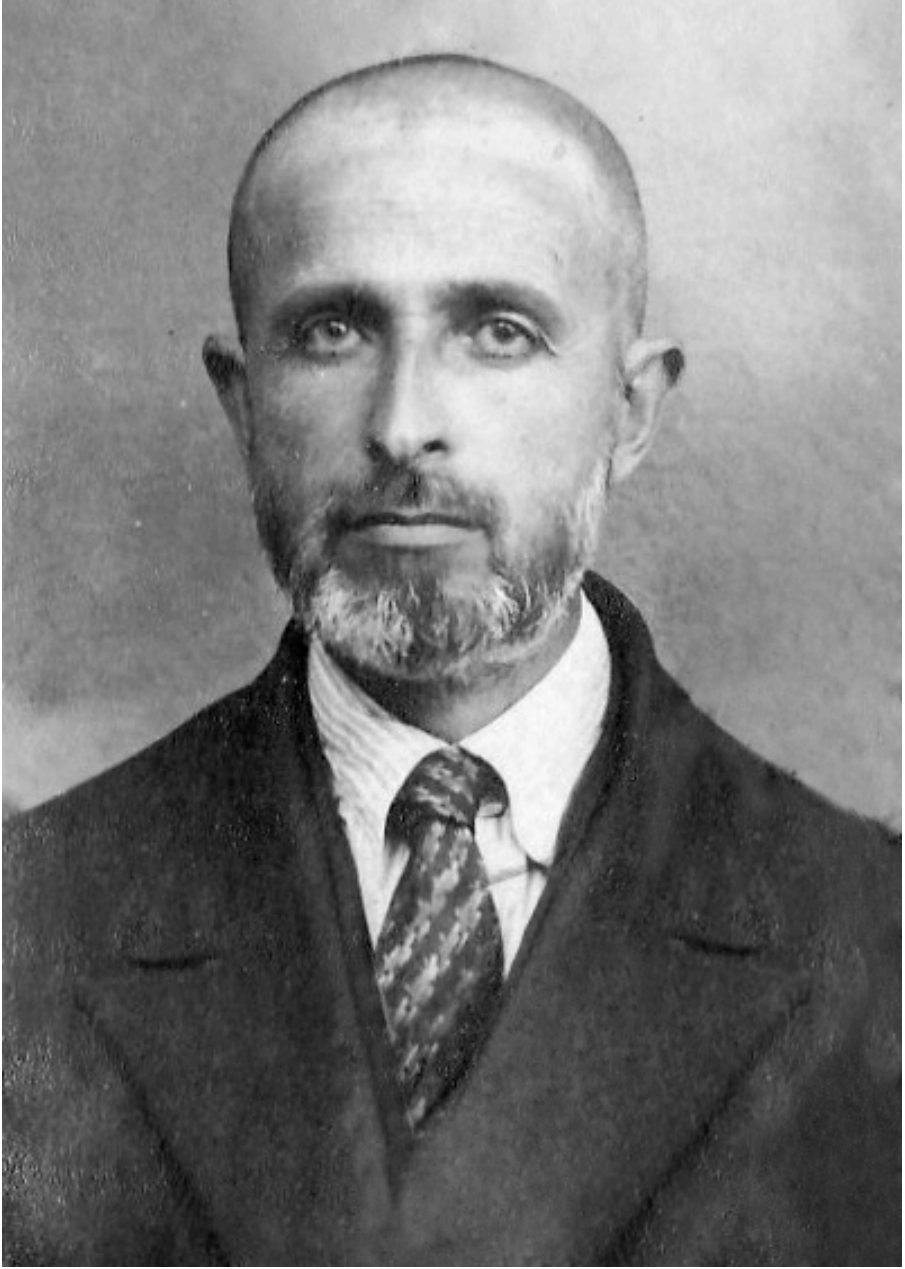
Sait Bey’in hayatı ve fikriyatı ise devlet tarafından gönderildiği Almanya mâcerâsından sonra başka bir yöne doğru evrilmiş, aşağıda teferruatlı bir şekilde anlatılacağı üzere Batı’yı model alan bir hayat ve düşünce tarzını benimsemiş ve ömrü boyunca bunun sözcülüğünü yapmıştır. Onun bu hayat tarzı babası Abdülkadir Efendi’yi derinden yaralamıştır. Yaptığı nasihatler tesir etmeyince oğluyla irtibatını asgarî seviyeye indiren Abdülkadir Efendi ona kırgın bir şekilde terk-i hayat eylemiştir.⁷¹

⁶⁸ Osman Nebioğlu, “Saynaç, Mehmet Âtîf”, *Kim Kimdir Ansiklopedisi*, 6. Fasikül, s. 751. Buradaki bilgilere göre Âtîf Bey eşi Ümran Hanım’la 1939’da evlenmiş, bu evliliklerinden Mehmet Hilâl (d. 1961) [ve Ayşe Zühal (d. 1962)] dünyaya gelmiştir. Sümerbank Hereke Fabrikası’nda halı ressamlığı, Yıldız Porselen’de dekorasyon şefliği yapan Âtîf Bey’in *Sümerbank* dergisinde halı sanatı, Türk halıları, Türk halılarının geçirdiği evreler, kubbe, minber ve kürsü süslemelerine dair makaleleri yayımlanmıştır.

⁶⁹ Âtîf Bey’in vefâtından bir müddet sonra Ahmet Yakupoğlu Bey muhafaza ettiği resim çantasını kendisini ziyaret eden Ayşe Zühal Hanım’a “Bir gün resim yapmaya başlarsın, lâzım olur sana kızım” diyerek geri vermiştir.

⁷⁰ Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, Süheyl Bey’in zarfa yazdığı not.

⁷¹ Ayşe Zühal Hanım’ın naklettiğine göre Sait Bey bir bayram günü oğlu ile birlikte babasını ziyarete geldiğinde Abdülkadir Efendi odasından “Çocuğu içeri bırak, sen girme!” diye seslenmiş. Görüşmemizde Ayşe Zühal Hanım gözleri dolarak “Bu kadar hassasiyet sahibi bir dedenin bugün bambaşka kulvarlarda olan torunları var.” demiş ve bu savruluş karşısında bir şey yapamamanın ızdırabını bizimle paylaşmıştı.

Hattat Abdülkadir Saynaç Efendi

Süheyl Ünver'in talebeleriyle yaptığı ziyârette Âzâde Akar'ın çektiği fotoğraf. Süheyl Bey'in fotoğraf isteğine o sıralar 84 yaşında olan Abdülkadir Efendi her ne kadar "Ben kendimi beğenmem. Çelimsiz, zevksiz bir hâlim var. Hiç kimseye benzemem..." diyerek karşı çıkmışsa da iknâ edilmiştir.

Âzâde Hanım'ın çektiği diğer fotoğraf. Soldan sağa Ali Öztaylan (“Bandırmalı Tatlıcı Ali Efendi” [1913-2008]), Süheyl Ünver (1898-1986), Abdülkadir Efendi ve Uğur Derman.

Abdülkadir Efendi'nin Hattından Örnekler

Mükemmel bir sülüs Besmele istifi. Besmele'nin sin/es/inin üstünde ise “Yâ Rabb'iftah bi'l-hayr külle'l-mes'ele / li-Abdelkâdir bi-nûri'l-besmele” beyt-i mevzûnu mahtût.⁷²

⁷² Fatih Elcil'in hazırladığı doktora tezinden istifade ile tespit ettiğimiz İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi'nde bulunan Koleksiyon'daki Abdülkadir Efendi'nin levhalarının fotoğrafları baskı kalitesi zaruretiyle tarafımızdan yeniden çekilmiştir.

Abdülkadir Efendi'nin bir başka Besmele istifi. Boşlukta yer alan beyitte ise "Yâ Rabb'ırham Abdelkâdiri ve ebeveyhi birren / Bi'l-besmeleti fi hâli'l-hayâteyni lehüm zikren" duâsı yazılı. (1364/1944)

Abdülkadir Efendi'nin hatt-ı dest-i âlimâneleriyle celî sülûs bir istif. "Rabbi yessir velâ tüassir rabbi temmim bi'l-hayr"

Abdülkadir Efendi'nin uzun yıllar vazife yaptığı İstanbul Müftülüğü Şer'i Siciller Arşivi'ndeki Nakibü'l-eşrâf defterlerinin muhafaza edildiği odada asılı ta'lik manzûmesi:

Ey muhâfız bu dolâb içre ne vardır bilesin / Toplamışlar Hazret-i Peygamber'in silsilesin

Yüzlerini süresin tozlarını hem silesin / Sakınup terk-i edebden yemeyesin sillesin

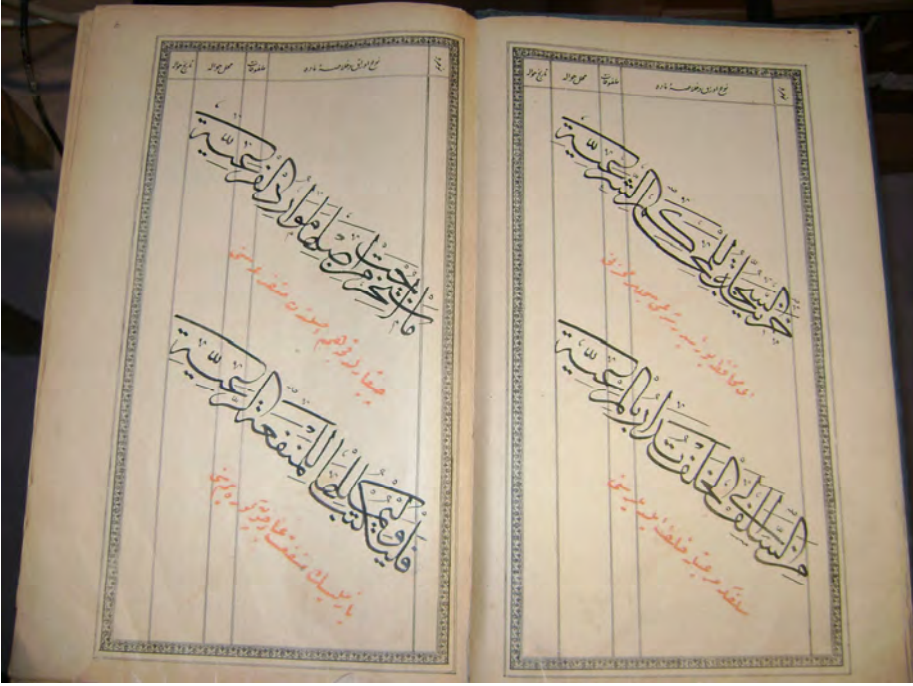
Safha-i evrâkını elin ile pâk düresin / Ayn-ı Kevser'miş meger feyzânını bak göresin

Şer'inin mahzenine muhteremâne giresin / Ola kim matlab ü me'mûline nâgah ıresin

Abdülkadir Efendi levhanın arkasına rik'a hatla şu cümleleri kaydetmiştir:

“Nikâbet-i eşrâf ve sâdât-ı kirâm vesâikine mahsûs olup kaymakamlığının hîn-i lağvından beri mühürlü olarak mahzende bulunan sandık selh-i Ramazân sene 1359 [31 Ekim 1940] ve 1 Teşrîn-i Evvel sene 1940 târihinde berâ-yı teftîş Ankara'dan gelen Diyânet Reîsi Muâvini Hamdî [Akseki, v. 1951] ve Müftî [Mehmed Fehmî Ülgener, v. 1943] ve Ömer Nasûhî [Bilmen, v. 1960] Efendilerin huzûrlarında açılıp muhteviyâtına ittıla' hâsıl olduktan sonra iş bu dolâba vaz' edilmiştir. Mahzen Başme'mûru Abdülkâdir.”

Ancak levha arkasındaki yazının mürekkebi soluklaşmış, bazı harfler ve kelimeler silinmiştir.

Abdülkadir Efendi'nin tuttuğu Şer'i Sicil Defteri'ndeki hatt-ı nefisi.⁷³ Birer Arapça ve Türkçe kıt'adan oluşan şiirini aynı zamanda levha olarak da yazmış (aş.bk.). Sicillât-ı Şer'iyeye Dâiresi'nde vazife yapan memurları ihtâr mâhiyetindeki bu kıt'alardan levha olanı Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nin birinci salonunda asılı durumdadır. Arapça kıt'a ve bunun mânâsını ihtivâ eden Türkçe şöyle:

Hazînetü's-sicil li'l-mehâkimi's-şer'iyeye
 Mîne's-selef li'l-halef tedârü bi'l-mer'iyeye⁷⁴
 Me's-tuhricet min aslihâ mevâridü'l-fer'iyeye
 Fe'l-yektüb ve'l-yümlilhâ li'l-menfa'ati'r-ra'iyeye⁷⁵

Ey muhâfız burasıdır Şer'i Siciller Mahzeni
 Selefine mer'iyetle halef eylediler seni
 Çıkarıldıkça hem aslından müteferri'asını
 Yazmalısın menfa'at-i 'ibâd-çün göreyim seni⁷⁶

⁷³ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Defter Nr. 1724, s. 1-2.

⁷⁴ Levhada bu mısra "Min selefın li-halef tedârü bi'l-mer'iyeye" şeklinde.

⁷⁵ "li'l-menfa'a" ibaresi levhada "li-menfa'a" şeklinde.

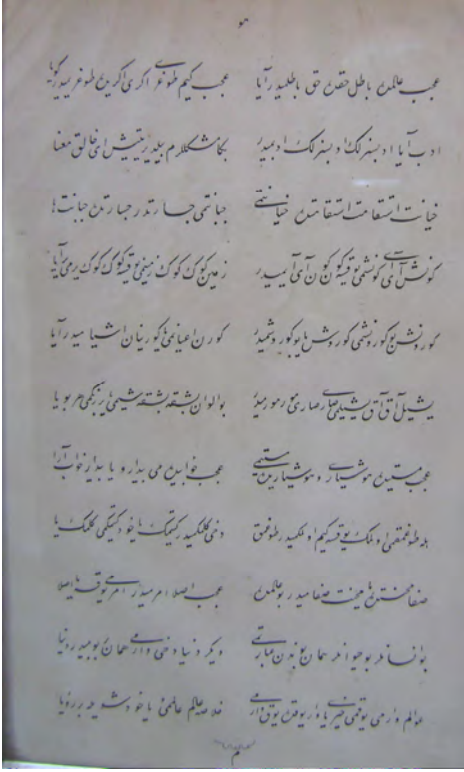
⁷⁶ "ibâd-çün" ibaresi levhada "halk içün" şeklinde. Levhada "Neşerehu ve nemakahu Abdülkâdir min hizmetihimâ, Muharrem sene 1368" (Kasım 1948) ibaresi kayıtlı.

تاریخ	موضوع	ملاحظات	تاریخ
۱۲۹۱	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۲۹۱
۱۲۹۲	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۲۹۲
۱۲۹۳	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۲۹۳
۱۲۹۴	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۲۹۴
۱۲۹۵	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۲۹۵
۱۲۹۶	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۲۹۶
۱۲۹۷	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۲۹۷
۱۲۹۸	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۲۹۸
۱۲۹۹	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۲۹۹
۱۳۰۰	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۰
۱۳۰۱	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۱
۱۳۰۲	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۲
۱۳۰۳	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۳
۱۳۰۴	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۴
۱۳۰۵	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۵
۱۳۰۶	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۶
۱۳۰۷	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۷
۱۳۰۸	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۸
۱۳۰۹	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۰۹
۱۳۱۰	سنتہ زاری	سنتہ زاری	۱۳۱۰

Abdülkadir Efendi'nin tuttuğu defterden bir başka sayfa. Üstte sülüsle “Ve Hüve bismi Rabbihi'l-'aliyi'l-'a'l-'bâdi” ve nesihle “Allahım, Abdülkadir'in işlerini kolaylaştır” mânâsına gelen “Rabbi yessir ve sehil umüre Abdülkadir” duâsı yazılı.⁷⁷

⁷⁷ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Defter Nr. 1724, s. 3.

Feyhaman Duran'ın evinin duvarına astığı Hayrî Bey'in hikemî tarzdaki şiiri Abdülkadir Efendi tarafından ta'lik edilmiştir:

Hû.

Aceb âlemde bâtil hak da hak bâtil midir âyâ / Aceb kim toğrı eğri eğri de toğrı midir gûyâ

Edeb âyâ edebsizlik edebsizlik edeb midir / Bana müşküllerim bildir yetiş ey Hâlık-ı ma'nâ

Hıyânet istikâmet istikâmet de hıyânet mi/ Cebânet mi cesâretdür cesâret de cebânet yâ

Güneş ay ay güneş mi yoksa gün gün ay ay mıdır / Zemîn gök gök zemîn mi yoksa gök gök yer mi yer âyâ

Görünüş bu görünüş mü görüş ya bu görüş müdür / Gören a'yân mı ya görünen eşyâ mıdır âyâ

Yeşil ak ak yeşil mi sarı sarı mor mor mudur / Bu elvân başka başka şey mi ya bir renk mi her boya

Aceb mestî de huşyârî vü huşyârî de mestî mi / Aceb hâbîde mi bîdâr ü yâ bîdâr hâb-ârâ

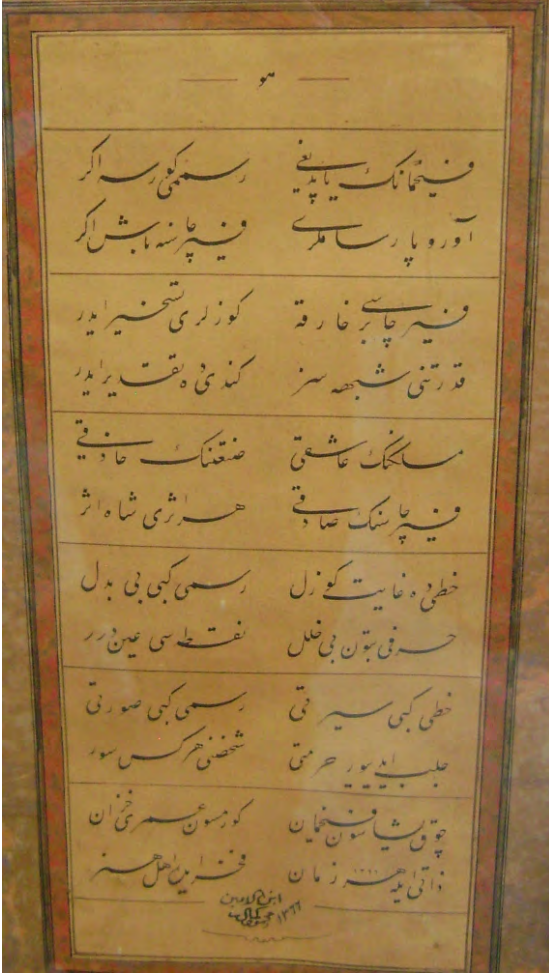
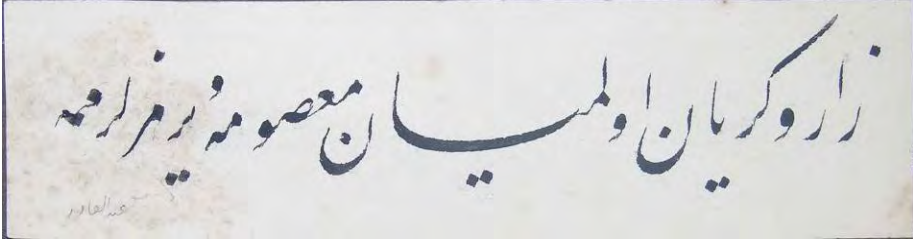
Hele toğmak mı ölmek yoksa kim ölmek midür toğmak / Dahî gelmek midir gitmek yâhûd gitmek mi gelmek yâ

Safâ mihnetde yâ mihnet safâ mıdır bu âlemde / Aceb asla emir midür emir mi yoksa yâ aslâ

Bu insânlar bu hayvânlar hemân bundan ibâret mi / Diğer dünyâ dahî var mı hemân bir bu mudur dünyâ

Avâlim var mı yok mu Hayrîyâ var yok da yok var mı/ Hulâsa âlem âlem mi yâhûd şöyle bir rû'yâ

(Abdülkâdir, temme)

Abdülkadir Efendi üstte ta'lik hatla “Zâr ü giryân olmayan ma'sûma vermezler meme” mısra-ı mevzûnunu yazmış. Tablonun sol alt kısmında hattatın adı var. (Feyhaman Duran Koleksiyonu)

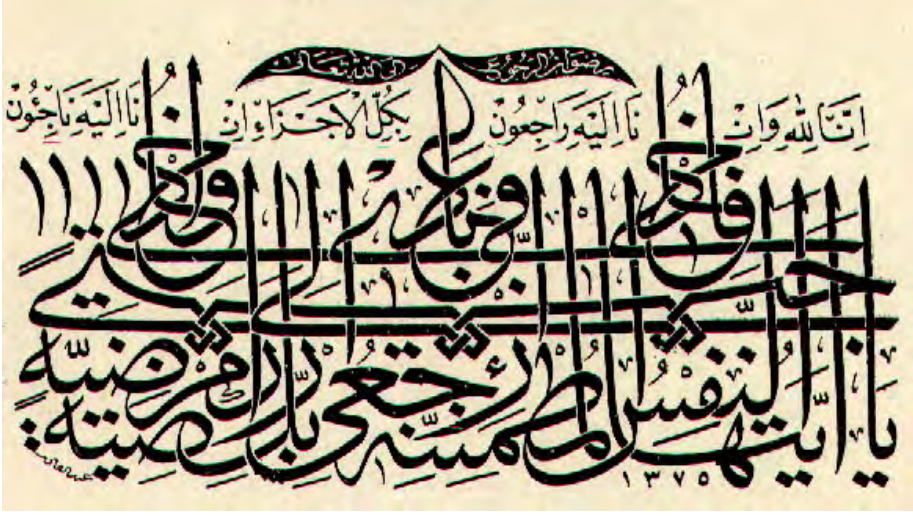
Yanda İbnülemin Mahmud Kemâl İnâl'ın Abdülkadir Efendi'nin amcazâdesi Feyhaman Bey için yazdığı manzume. Feyhaman Bey İbnülemin'in yakın dostlarından olup *Defter-i Meşâhir*'in ilk sayfasına İbnülemin'in karakalem portresini çizmiştir (bk. *Bir İnsan Bir Devir İbnülemin Mahmud Kemal'in Hutûat-ı Meşâhir Defteri* [haz. İsmail Kara- Şemsettin Şeker], İstanbul 2010, s. 42). İbnülemin de Feyhaman Bey'e “Feyhaman'ın yaptığı / Resmimi görse eğer / Avrupa resamları / Fırçasına baş eğer” şeklinde başlayan yandaki manzumeyi kaleme almıştır (bk. İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 97). Abdülkadir Efendi de bu manzumeyi nefis

bir ta'lik ile levhaya işlemiştir. (Feyhaman Duran Koleksiyonu)

Üstte ve altta İmâm Bûsîrî'nin *Kaside-i Bürde*'sinden bazı beyitlerin hutut-ı mütenevvia ile yazılışı. Üssteeki tablo baskı, alttaki ise Feyhamañ Duran Koleksiyonu'nda.

Üstteki levhada başta nesihle Bakara Süresi 156. âyet, alt kısımda ise celî sülüsle Fecr Süresi 27-30. âyetlerin istifi mevcut. Levha omuzlara alınmış bir tabutu resmediyor gibi...

Ortada nesihle İsa Süresi'nin 111. âyeti, altta celî sülüsle tekbir yazılı.

Abdülkadir Efendi adâlet tâcı olarak resmettiği levhada bismelenin hemen altındaki celî sülüste Nahl Sûresi'nin 90. âyetini, onun altındaki nesihlerde Nisa Suresi'nin 58. âyeti ile Mâide Sûresi'nin 8. âyetini yazmış. Kenarlardaki siyah şeritlerde ise adâlet tâcının saâdetin iksiri olduğunu ifâde eden "iklilü'l-adâle iksîrî's-sa'âde" şeklindeki kelâm-ı kibâr var.

Abdülkadir Efendi Neccârzâde Şeyh Rızâ'nın bir na'tini, çizdiği güzel motiflerin içine hutût-ı mütenevvia ile yazmıştır. Levha hâlindeki bu eser Feyhaman Duran Koleksiyonu'nda bulunmaktadır. Levhada kayıtlı na't-ı şerîf şöyledir:

Firdevs-i hakâyık gülidür nûr-ı Muhammed
Gülzâr-ı irem sünbülüdür mûy-ı Muhammed

Ârâyîş-i dibâce-i evrâk-ı ezeldür
Ser-satr-ı şeref-nâme-i ebrû-yı Muhâmmmed

Her lahza ider nâsiye-i kadrini tecdîd
Mu'ciz-eser-i hâme-i dil-cûy-ı Muhammed

Râhat-res-i iklim-i hatâ mülk-i Hoten'dür
'Anber-şiken-i nâfe-i gîsû-yı Muhammed

Ser-tâ-be-kadem emrine râm itdi cihânı
Ahlâk-ı pesendîde-i hîş-hûy-ı Muhammed

Ey kâfile-sâlâr-ı nihân-hâne-i vuslat
Göster bize de şâh-reh-i kûy-ı Muhammed

Çekmez sitem-i derd ü devâ nâz-ı etîbbâ
Zevk-âver-i dârû-yı devâ-cûy-ı Muhammed

Vâsıl olayım menzil-i maksûda meded kıl
Cismüm ideyim ferş-i reh-i kûy-ı Muhammed

Feyz-âver olur sâmi'a-i Şeyh Rızâ'ya
Her subh u mesâ nağme-i yâ Hû-yı Muhammed. (Abdülkâdir [13]24 [1907])

Takvîm-i Devr-i Dâim. Abdülkadir Efendi bu tablonun hikâyesini şöyle anlatıyor: “Bir gün kütüphanede bir takvime rastladım. Ebeced, hevvez harflerinden bir takvim. Harfleri yazıp şekil verdim. Evvel yok, âhir yok, devr-i âlem takvimi... Tertibimi görenler çok beğendi, bunu nasıl yaptın dediler. Çünkü takvimin içinden çıkılmıyor.”⁷⁸

⁷⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, daktilo edilmiş metin, s. 1.

Abdülkadir Efendi İstanbul'un fethini müjdeleyen yukarıdaki tablonun bir benzerini fethin 500. yılı hâtırası olarak yapmış ve bastırarak Fatih Camii'nde cemaate dağıtmıştır.⁷⁹

Hız. Peygamber, çehâr yâr-ı güzîn, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin, Hız. Hamza ve Hız. Abbâs'ın isimleri.

⁷⁹ Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya Nr. 81, Süheyl Bey'in notları, s. 3.

Abdülkadir Efendi'nin nâdiren kullandığı Latin harfli yazısına iki örnek.⁸⁰

Adet عدد	Mağdeme İsmi مآخذ	Mağdeme İsmi مآخذ	Mağdeme İsmi مآخذ
174		Yeniçeri Mağdeme Serijesi	
40		Hasköy "	
129		İst: Evkap Muhasebeciliği	
646		Rumeli Seriatlığı ve Sedareti	
108		Mahfeli Seriat	
231		Boşluk Mağdeme Serijesi	
177		Oradolu Sedareti	
106		Malye İftisimal Kassamlığı	
275		Çapane Mağdeme Serijesi	
246		Mahmut Paşa " "	
1040		Galata " "	
629		Havase Refia " "	
155		Balat " "	
155		Beledi Kassamlığı	
4111			

Adet عدد	Mağdeme İsmi مآخذ	Mağdeme İsmi مآخذ	Mağdeme İsmi مآخذ
2142		Kismeti Askerije	
804		Üsküdar Mağdeme Serijesi	[1]
661		Ahi Şahi " "	
192		Daunt Paşa " "	
16		Babuköy " "	
8		Adalar " "	[2]
40		Kartal " "	
3		Bozkaz " "	
36		Bilade metruke	
3899			

[1] Üsküdar Mağdeme Serijesinin 1240 ile 1267 senelerine ait sicillerden 13 Muharrem 1263 senesinde vukubulmuş bir yangında yanmış yapı olan kütüphaneleri 672 ve 708 Ar. bu Sicillerde mesruktan anılmaktadır.

⁸⁰ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Defter Nr. 1724, sondan iki sayfa.

Doğru Yol gazetesinde yer alan bir "reklam" (8 Temmuz 1949, sy. 104, s. 3).

Abdülkadir Efendi'nin gençliğine ve yaşlılığına iki örnek. Sağda oğlu Sait Yada⁸¹

⁸¹ Abdülkadir Efendi'nin en soldaki fotoğrafı için bk. İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 32; ikinci fotoğraf için bk. İ. Hakkı Konyalı, "Abdülkadir Sayanc", *Tarih Hazinesi*, II/13, s. 657. Sait Yada'nın fotoğrafı için bk. Nüzhet İslimyeli, *Türk Plastik Sanatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 1971, III, 828. İbnülemin, *Son Hattatlar*'da Hattat Ahmed Hamdi Efendi'nin fotoğrafı ile ilgili yorum yaparken Abdülkadir Efendi'nin kendisine gönderdiği yukarıdaki gençlik pozuna da sözü getirerek her iki hattatı kapsayan şu sözleri kaydetmektedir: "Bu esere derc olunmak üzere verdiği resm, kendine benzemekle beraber bugünkü şekli ü şemâilinden hayli mütebâid ve gençliğine âid olmasına göre Hersekli Ârif Hikmet merhûmun 'Değildir intihâda zevk ü lezzet ibtidâda[n]dur / Civânlık âlemin yâd etmeyen bir pîr yokdur yok' beytini okumak münâsib olur." (a.g.e., s. 117; Hersekli Ârif Hikmet Bey'in beyti için bk. *Divân*, İstanbul 1335, s. 197.)

II. SAİT YADA

Sait Yada işte böyle bir babanın evlâdı olarak 1912’de⁸² İstanbul’da doğmuş, Fatih Akşemseddin İlkokulu’nu bitirmiş (1925), İstanbul Muallim Mektebi (1931) ve Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü Resim-İş Bölümü’nden mezun olmuş (1935), aynı yıl Bandırma II. İlkolulu’nda öğretmenliğe başlamıştır. Yada, grafik, matbaa, yazı ve maârifle ilgili eğitim görmeleri; açılması düşünülen Tatbikî Güzel Sanatlar Okulu’nda ahlâken, zihnen ve bedenen iyi yetişmiş “modern yurttaş”lar yetiştirecek örnek “Cumhuriyet Öğretmen”i olmaları için 1935’te Gazi Terbiye Enstitüsü’nün o zamanki müdürü İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından seçilerek devlet bursuyla hattat Emin Barın (v. 1987)⁸³ ve ressam Ferit Apa’yla (v. 2006) birlikte Almanya’ya gönderilmiştir. Almanya’da Leipzig Akademie für Graphische Kunst und Buch Geverke’yi bitirmiş (1941), buradan döndükten sonra Ferit Apa ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Maarif Matbaası’na şef olmuştur (1942-1947).⁸⁴ Yada, 1947-1948 arasında ise Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Teknik Büro şefliği yapmıştır.

Almanya’daki eğitimi esnasında “Latin yazısının sanat geleneklerini” tanıyan,⁸⁵ Latin harfleriyle güzel yazı yazmanın teknik ve incelikleri hususunda uzmanlaşan, aynı zamanda grafik ve iş eğitiminde de kendini geliştiren Sait Yada 1943 yılından itibaren Maarif Matbaası’ndaki vazifesinin yanında Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü (1943-1947), I. Sanat Enstitüsü Matbaacılık Okulu, II. Erkek Sanat Enstitüsü (1947), Sultanahmet Erkek Sanat Okulu’nda (1947-1955) yukarıda bahsettiğimiz alanlarda hocalık yapmıştır.

Sait Bey, Alman eğitim modeli esas alınarak yapılandırılan İstanbul Devlet Tatbikî Güzel Sanatlar Yüksek Okulu’nda kuruluşunda aktif rol almış, okulun kurucu çekirdek kadrosunda yer almış (1955’te açılan bu okul 1982’de Güzel Sanatlar Fakültesi adıyla Marmara Üniversitesi’ne bağlanmıştır), burada öğretim üyesi sıfatıyla yazı ve matbaacılık, meslekî teknoloji derslerine girmiştir. 1959-1964 yıllarında Grafik Sanatlar Bölümü Başkanlığı, 1966-1967 yılları arasında yayın işlerinden sorumlu müdür yardımcılığı yapmış, 1968’de müdür yardımcılığından ayrılıp bölüm başkanlığına geri dönmüştür. Sait Yada, bu vazifedeiken 26 Eylül 1968 Perşembe günü geçirdiği tren kazasında vefât

⁸² Nüzhet İslimyeli, ansiklopedide doğum tarihini 1917 olarak vermekteyse de Sait Yada’nın mezar taşında, vefât ettiği yıl yayımlanan *Varlık Yıllığı*’nda (İstanbul 1968, s. 247) ve Niyazi Altunya’nın hazırladığı *Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü: 1926-1980* adlı eserde (Ankara 2006) doğum tarihi 1912 olarak kayıtlıdır (s. 1186).

⁸³ Emin Barın’la ilgili teferruatlı bilgi için bk. *Bir Yazı Sevdalı Emin Barın* (haz. Selahattin Özpabalıyıklar), İstanbul 2006. Ayrıca bk. İsmail Kara, “Fani Dünya”, *Dergâh*, sy. 227 (İstanbul 2009), s. 3-6.

⁸⁴ Hidayet Telli, *Üç Kuşak Gazi Eğitimli Sanatçılar*, Ankara 2006, s. 31. Emin Barın ise Güzel Sanatlar Akademisi’ne yazı öğretmeni olarak atanmıştır.

⁸⁵ Mustafa Ashier, “Düşünen Bir Sanatçıyı Kaybettik”, *Ankara Sanat*, III/31 (Ankara 1968), s. 5.

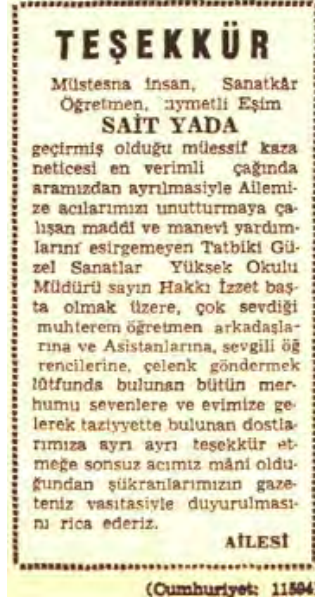
etmiştir.⁸⁶ 27 Eylül 1968 tarihli *Cumhuriyet* gazetesindeki vefât ilanına göre saat 10.30'da Beşiktaş'taki okul binasında yapılan tören ve Fatih Camii'nde öğle vakti kılınan cenâze namazını müteakip Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.

ACI KAYIP
Çok değerli öğretim üyemiz
Tatbiki Güzel Sanatlar
Yüksek Okulu Grafik
Sanatları Bölümü Başkanı
SAİT YADA
geçirdiği kaza sonucu ebedi-
yen aramızdan ayrılmıştır.
27 Eylül 1968 Cuma günü
(bugün) saat 10.30 da Beşik-
taş'taki Okul binasında yapı-
lacak töreni ve Fatih Camii'n-
de kılınacak öğle namazını
müteakip Edirnekapıdaki aile
kabristanına defnedilecektir.
Ailesine, akrabalarına, öğ-
rencilerine ve arkadaşlarına
başsağlığı dileriz.
Tatbiki Güzel Sanatlar
Yüksek Okulu
Mensupları
(Cumhuriyet - 11379)

ACI KAYIP
Çok değerli öğretim üyemiz
Tatbiki Güzel Sanatlar
Yüksek Okulu Grafik
Sanatları Bölümü Başkanı
SAİT YADA
geçirdiği kaza sonucu ebedi-
yen aramızdan ayrılmıştır.
Ailesine, öğretim üyesi ar-
kadaşlarına ve öğrencilerine
başsağlığı dileriz
Tatbiki Güzel Sanatlar
Yüksek Okulu
Talebe Cemiyeti
(Cumhuriyet - 11380)

(*Cumhuriyet* Gazetesi, 27.09.1968 nüshası, s. 7)

⁸⁶ Sait Yada Bey, trene binerken ayağı kaymış, trenle platform arasında sıkışarak ağır yaralanmış ve kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmiştir. Mustafa Aslier Yada'nın vefât gününü sehven 21.09.1968 olarak vermektedir (bk. M. Aslier, "Düşünen Bir Sanatçıyı Kaybettik", *Meslekî ve Teknik Öğretim*, XVII/196 [Ankara 1969], s. 36).

Sait Yada'nın eşi Nesrin Yada Hanım'ın verdiği teşekkür ilânı (*Cumhuriyet*, 01.10.1968, s. 3).

56 yaşında vefât eden Sait Yada'nın vefât ilanında mezar yeri “âile kabristanı” olarak belirtilmekteyse de mezar bugün müstakil durumdadır.⁸⁷ Edirnekapı Şehitliği'nde merhum Mehmed Âkif Ersoy'un kabrinin arka tarafına düşen 17. ada, 1. Kısım'da (müstakil 3/ mezarlık nr. 46) bulunan mezar bakımlı olup taşı yenilenmiştir. Abdülkadir Efendi'nin yazdığı kelime-i tevhîd Sait Yada'nın ve annesi Fatma Dürefşan Hanım'ın mezar taşlarına hakkedilmiştir:

⁸⁷ Sait Yada'nın ikinci eşi olan Nesrin Hanım da vefât etmiş olup İstanbul Anadolu Yakası'nda bir mezarlığa defnedilmiştir. Yada'nın Aşlı (d. 1950), Tuğrul (d. 1953) ve İpek [Akpınar] (d. 1968) adında üç çocuğu bulunmaktadır.

Sait Yada'nın Eserleri

a. Kitaplar

1. *Yaratıcı İş: İnsan ve Kültür Yaratan Bir Hayat Kanunu Üzerine Araştırmalar*, Ankara 1944. Uzun yıllar Köy Enstitülerinde okutulmuş olan bu kitapta "Tabiatte Hareket, Bir Kudret Tezahürü Olarak Hayat, İnsanı İnsan Yapan

Esaslar yahut El ve İş, Elin Doğuşu, Elin Tabii Teşekkülü, El ve Âlet, İnsan ve Kültürün Üç Mühim Unsurunun İşle Olan Bağlılıkları, İnsanı Kader ve Hürriyetin Hudutları, Hayat Herşeyin Miyâridir, İnsanlığın İnkişâfının Doğurduğu Müşküller, Medeniyet ve Kültürün Tehlikeleri” gibi başlıklar bulunmaktadır.

2. *Yazı Sanatı*, Ankara 1947. Yazının sanat özellikleri hakkında teferruatlı bilgilerin ve zengin çizimlerin bulunduğu bu eser, hâlen Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi’ndeki Güzel Yazı Teknikleri dersinin ders ve tavsiye kitapları arasında bulunmaktadır.

3. *Yazı Nasıl Yazılır? Nasıl Öğretilir?*, Ankara 1949. Eser ilkokullarda okutulmak üzere ders kitabı olarak hazırlanmıştır.

4. *Aktif Metod ve İş Prensipleri*, İstanbul 1954. Bu kitapta memleketin refah seviyesinin artması için topyekun belli prensipler ve metodlar etrafında çalışılması gerektiğinden bahsedilmektedir.

5. *Türk Eğitimi Ana Hatları I*, İstanbul 1960. Eğitim Millî Komisyonu Raporu’nu tetkik için toplanan Pedagoji Cemiyeti 9. Eğitim Kongresi’nde okunan bu çalışmada Türk Eğitim ve Kültüründeki Buhranın Sebepleri ve Neticeleri, Sistem ve Rejimin Temeli, Millî Eğitim Teşkilatı ve Okul Sistemi, Halk ve Yaşlıların Eğitim Teşkilatı, Manevi Kalkınma Ruhu, Niçin Garplılaşamıyoruz, Şark ve Şarklı Nedir, Hıristiyanlık ve İlim Fikri, Türk Rönesansı gibi başlıklar bulunmaktadır.

6. *Matbaacılık ve Grafik Sanatlar Ansiklopedisi: Matbaacılık Lugati* (Willi Blümel ile birlikte), İstanbul 1965.

7. *Tatbiki Güzel Sanatlar Okullarının Doğuş Sebepleri ve Fonksiyonları*, İstanbul 1968. Eser, Sait Yada’nın Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu’nda 02.06.1966’da yaptığı konuşmanın metninden oluşmaktadır. Metinde Teknik ve Sanat, Sanatın Çeşitlenmesi ve Gelişmeleri, Sanatların Bugünkü Durumu, Sanatların Farkları ve Dereceleri, Tatbiki Güzel Sanatların Gelişme ve Gerilemesi, Bauhaus Hareketi, Temel Sanat Eğitimi gibi konu başlıkları dikkat çekmektedir.

b. Makaleler

1. “Bizde Sanat Rönesansı Mümkün müdür?”, *Ankara*, sy. 6 (Ankara 1945), s. 99-102.

2. “Çalışma Bakanlığı Kurulurken”, *İleri Yurt Kültür Dergisi*, sy. 4 (Ankara 1945), s. 3.

3. “Sanat Hakikaten Kıymetlidir” (Nietzsche’den tercüme), *Ankara*, sy. 8 (Ankara 1946), s. 149-152.

4. “Ortaokullarda İş Eğitimi ve Uygulama İmkânları”, *Eğitim Öğretim*, sy. 1 (İstanbul 1947), s. 54-60.
5. “Eğitimde Hürriyet ve Zorlama” (Simon Wagner’den tercüme), *Eğitim Öğretim*, sy. 2 (İstanbul 1948), s. 118-121.
6. “Endüstri Kalkınmamız ve Eğitim Ödevleri”, *Eğitim Öğretim*, sy. 2 (İstanbul 1948), s. 176-181.
7. “Yazı Derslerine Nasıl Başlanmalı?”, *Yeni Okul*, sy. 4 (Ankara 1951), s. 29-32.
8. “Boya Karıştırma Bilgisi”, *Matbaacılık Dergisi*, II/17 (İstanbul 1952), s. 10-13.
9. “Kendini Nasıl Tanıyabilirsin?”, *Eğitim Bülteni*, I/10 (Ankara 1955), s. 12-17.
10. “Şablon, Film veya Elek Baskısı”, *Aylık Teknik Dergi*, I/2 (İstanbul 1959), s. 74-76.
11. “Posta Pulları Nasıl Hazırlanmalı ve Nasıl Basılmalıdır?”, *Meslekî ve Teknik Öğretim*, VII/77 (Ankara 1959), s. 34-38.
12. “Endüstri Kalkınmamız ve Eğitim Ödevleri”, *Meslekî ve Teknik Öğretim*, IX/99 (Ankara 1961), s. 7-10, 48.
13. “Sanat Olarak Yazı”, *Ankara Sanat*, II/20 (Ankara 1967), s. 10-11.
14. “Yazının Sanat Özelliği”, *Ankara Sanat*, II/21 (Ankara 1968), s. 12-13.
15. “Millî Kültür ve Millî Yazı”, *Ankara Sanat*, II/22 (Ankara 1968), s. 16-17.
16. “Yazı Öğretim ve Eğitimi”, *Ankara Sanat*, II/23 (Ankara 1968), s. 10-11.

Sait Yada’nın Şahsiyeti, Fikriyatı ve Sanatlı Yazılarından Örnekler a) Sanatçılığı ve Yazı Sanatına Dair Görüşleri

Cumhuriyet’in tesis edildiği yıllarda sistem kurucularının temel projesi “millileşmek”ti. Dînin, dilin, târihin millileştirilmesi bu temel projenin ayaklarını oluşturuyordu. Harf inkılâbı, Güneş Dil Teorisi, Türk Dil Kurumu’nun 80’li yıllara kadar uzanan faaliyetleri dilin millileştirilmesi gayretlerinin en somut halkalarıydı. Harf inkılâbı ile birlikte milletin “yeni yazı”yı kabullenmesinde Sait Yada’nın gösterdiği hususi gayretler onun “sanatçı kimliği”nin de temelini oluşturmuştur. Yada’nın mesâî arkadaşlarından Mustafa Asher, vefâtının ardından yazdığı yazıda Yada’yı “yazı sanatı alanında yeni akımın öncüsü” saymaktadır. Asher’e göre bu akım “Türkler’in Arap yazısını yazmakta gösterdikleri üstün sanatı yeni yazımızın bünyesine ve ‘çağdaş zevke uygun olarak yeniden yaratmak’ yönündeydi. Yeni yazıyı yazma sanatının gelenekleri batıdaydı.”⁸⁸ Sait Yada yeni ve orijinal bir sanat yapabilmek için önce onun

⁸⁸ Mustafa Asher, “Düşünen Bir Sanatçıyı Kaybettik”, *Meslekî ve Teknik Öğretim*, XVII/196, s. 35.

geleneklerini tanımak gerektiğine inandığı için yıllarca Almanya’da kalmış, orada “Latin yazısının sanat geleneklerini” tanımış, Latin harfleriyle güzel yazı yazmanın teknik ve incelikleri hususunda uzmanlaşarak memlekete dönmüştür.

Sait Yada, kitapları, makaleleri, konferansları, çizim ve kompozisyonları ile “yeni yazı”nın gelişmesine, yaygınlaşmasına ömrünü adanmış, Latin harflerinin hüsn-i hat gibi sanat yazısı olarak toplumda yerleşmesi için çaba harcamıştır. Hattâ Osmanlı dönemi hattatlarının izini yeni harfler üzerinde takip etmiş, babası gibi -ama Latin harfleriyle- hilyeler, vecizeler yazmış, levhalar hazırlamıştır. 1940’lardan itibaren Milli Eğitim Bakanlığı onun çizimlerini, fişlerini ve tablolarını okulların duvarlarına astırmış, yetişen nesillerin “yazı sanatı”nı onun eliyle öğrenmelerini sağlamıştır.

Sait Yada, uzun yıllar boyunca hazırladığı kompozisyonlarını toplu olarak sergilemenin hazırlığı içerisindeyken âniden vefât edince bu faaliyet akim kalmıştır. Ancak, onun çizimlerini döneminin çeşitli sanat kitap ve dergilerinde, MEB Arşivi’nde ve *Yazı Sanatı* gibi eserinde bolca görebilmekteyiz.

Çevresinin kullandığı tabirle “**yazı ustası**” Yada’ya göre yazının da insan gibi şahsiyeti vardır. Her metin bir maksada uygun ve güzel yazılmış kelimelerle aydınlatılmalı, takviye ettirilmeli ve canlandırılmalıdır.⁸⁹ Yada’nın yüzü Batı’ya dönüktür. O, hem eğitim ve endüstriye dair görüşlerinde hem de yazı ile ilgili fikirlerinde dâimâ Batı’yı örnek gösterir ve orayı hedefler. Ona göre “Avrupa yazısı”nın tıpkı bizim “eski yazı”mız gibi bedî bir mâhiyeti vardır. Halkımız geçmişte nasıl “mânâsız bir (و)” harfini bile⁹⁰ baş üstünde taşımışsa zamanla bu “Avrupa harfleri”ne de alışacak ve sanatkârının eliyle bu yazı şekillendiğinde ona da hürmetini gösterecektir.⁹¹ Sait Yada Latin harflerine karşı toplumda var olan hoşnutsuzluğun farkında olduğundan kitaplarında ve makalelerinde bu yeni harflerle de eskide olduğu gibi “millî bir yazı” çıkarılabileceğini, “Garp alfabesi” içinde de hiçbir garâbete muhtaç olmadan sadece yeni harflere Türk ruhunu katarak “Türk yazısı”nı oluşturabileceklerini anlatmaktadır.⁹² Yazıya bu ruhu katacak olanlar ise şüphesiz yeni devrin “**yazı ustaları**”dır. “Garp alfabesinden her Avrupa milletinin yaptığı gibi biz de millî bir yazı çıkarabiliriz. Ve o zaman bu yabancı alfabeyle hakikaten sahip olur, bu ‘bizim yazımız’dır deriz.”⁹³

⁸⁹ *Yazı Sanatı*, Ankara 1947, s. 3.

⁹⁰ Yada bu ifâdeyi yazarken “ و ” (V) şeklinde yazmıştır. Okuyucu, bu ifâdeyi “vâv” değil de “ve” olarak okuyunca hüsn-i hattaki “vâv keşidesi”, “bir vâv yazmak” gibi tabirler, hattatların bu harfe verdikleri değer, eski edebiyatımızda ve tasavvuf kültüründe “ و ” etrafında oluşturulan mecâz dünyası hâliyle inceliğini kaybetmektedir (Teferruatlı bilgi için bk. Fatih Özkafa, “Kültürel ve Estetik Bakımdan ‘Vav’ Harfine Analitik Bir Yaklaşım”, *Turkish Studies*, VII/4 (Ankara 2012), s. 2577-2600).

⁹¹ *Yazı Sanatı*, s. 6-7.

⁹² *a.g.e.*, s. 7.

⁹³ *a.g.e.*, s. 7.

Sait Yada sanatlı yazının inceliklerini anlatırken âdetâ klasik bir hüsni hat hocası tavrı takınır ve hattat titizliğiyle bir elif çekmenin (artık yeni harflerle bir “A” yazmanın!) sırrını anlatır: “... Bazan üç dört milimetre murabbalık mesâha içinde gâyet güzel bir şekil yaratacak olan kalem ucuna hâkim olabilmek için lâzım gelen irâde, tonlarla ağırlığı kaldırmak için sarfi lâzım gelen irâdeyle birdir. Bu esnada beyin, göz, sinirler, kalp ve kol değil bütün vücut adalelerine, teneffüs cihazına vs. hâkim olmak lâzımdır. En ufak bir heyecan, yerinde alınmayan bir nefes, milimetrenin onda biri bir el titremesi, dünyanın en güzel şeklini çirkinleştiririverir.”⁹⁴

Yada büyük sanatkârlar gibi, büyük hattatların da derin bir kültüre sahip olduklarını, yazıya bağlılığın bu sanat ehlinin lisâna ve lisanın meydana getirdiği edebiyat ve felsefe gibi kültür kıymetlerine de bağlılığı gerektirdiğini ifâde etmektedir. Bu tarz kıymetlerin barındırdığı mefhum ve fikirleri hakıyla duymamış sanatkârların yaptıkları işler gerçek sanat değeri taşımaz. Yada’ya göre eski hattatların büyük kültür ve ahlâk sahibi, ekseriya da dindâr olmalarının temelinde bu söz konusu kıymetleri ruhlarında barındırmaları yatmaktadır.⁹⁵ Yada, yazı sanatı ile ilgili görüşlerini aktarırken kendi kaligrafileriyle birlikte babası Abdülkadir Efendi ve Kamil Akdik’in hatlarını da örnek olarak kullanmıştır.

Sait Yada aşağıda bahsedeceğimiz Bauhaus eğitim modelini benimsediği için el işçiliğine ayrı bir değer vermekte, sanayinin şahsî mahâretleri yok ettiğini düşünmektedir. Ona göre sanayi, bütün sanatlarda olduğu gibi yazıyı da “üniformalaşmaya, mihanikleşmeye zorlamaktadır. Yazı, dizgi ve baskı makineleri... gibi sebepler sanatçıları buna götürmektedir. Fakat bu her zaman doğru değildir. Sanatçının bir mesuliyeti vardır... Sanatta şahsî ve millî formların bulunması bir sanatın orijinal ve kuvvetli olmasının temelidir.”⁹⁶ Yada, sonraki satırlarda ise o dönemin klasik “millî”lik anlayışını yazı üzerinden dile getirmektedir: “Türkler, Araplar’dan aldıkları eski yazıyı zamanla kendi zevk ve karakterlerini vererek onu millî bir yazı hâline getirmişlerdir. Bunlar(m) aslı Arap, fakat sanat yazısı olarak Türk’tür.”⁹⁷ Nitekim Avrupa harfleri de zamanla bu memleketin sanatkârlarının eliyle işlenecek, bu yazıyla da levhalar, tablolar, çeşit çeşit kompozisyonlar oluşturulacak ve böylelikle bu yazı da “millî” olacaktır. Ancak “millî bir yazı” oluşturabilmek için sanatçının kabiliyeti yanında Türkçe’yi sevmesi, felsefe ve metafizikle yakından ilgilenmesi, kelimeyi, mefhumu ve sözü

⁹⁴ *a.g.e.*, s. 7. Açıkça vurgulamasa da Sait Yada’nın eserlerinde dikkat çeken bir başka mühim husus lisanın muhafazasıdır. Yada, Avrupa’da eğitim görmesine, Almanca’yı çok iyi kullanabilmesine, Milli Eğitim Bakanlığı’nda uzun yıllar vazife icrâ etmesine rağmen yaşadığı dönemde memleketin ilim/irfân hayatını alt üst eden sadeleştirilmiş ve uydurulmuş dil akımına kapılmamıştır.

⁹⁵ *Yazı Sanatı*, s. 8.

⁹⁶ Sait Yada, “Yazının Sanat Özelliği”, *Ankara Sanat*, II/21 (Ankara 1968), s. 12-13.

⁹⁷ *a.g.m.*, s. 13.

bilerek, anlayarak, duyarak ve severek şekillendirmeye çalışması şarttır. Sanatçı sevgi, fazilet, Allah, tabiat gibi terimlere şekil vereceği ve bunları açıklayacağı için yazının maddî malzemesi basit, fakat dayandığı vazife ve mefhumlar oldukça kuvvetlidir.⁹⁸

Sait Yada’ya göre yazı sadece bir sanat değil, aynı zamanda bir eğitim metodudur. Güzel yazı vasıtasıyla insanlar zevklerini, ruhlarını ve karakterlerini eğitebilirler. Zira insanın rûhî yapısı ve duygularını ifâde edebilme kabiliyeti yazı ile ortaya çıkar. Yazı bu açıdan şahsiyeti ele veren bir vâsıta olmanın yanında bu yolda ilerleyecekler için yukarıda sayılanlar dışında göz, dikkat, sabır ve intizâm terbiyesini en kolay şekilde sağlayacak olan en önemli unsurların başında gelir.⁹⁹

b) Eğitimciliği, Kültür ve Eğitime Dair Görüşleri

Sait Yada, yazı ustası olmanın yanında iş hayatının tamamına yakın kısmını eğitim kurumlarında geçirmiş bir muallimdi. Nüzhet İslimyeli, Yada’nın vefâtının ardından yazdığı yazıda onun öğrencilerle yakından ilgilenen, onların dertlerine ortak olan, ihtiyaçlarını karşılayan başarılı bir hoca olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰⁰ Mustafa Aslier de Yada’nın vefâtıyla ilgili yazısında onun “eğitimin ana prensipleri tespit edilirken, esası değişmediği halde devamlı gelişme gösteren bilim ve teknik kurallarına uyulmasını” isteyen bir eğitimci olduğunu belirtmektedir.¹⁰¹

1960 yılında yayımladığı *Türk Eğitimi Ana Davaları* adlı eserinde eğitim konusundaki fikirlerini teferruatlı bir şekilde anlatan Yada, Rönesans’ı kendine mehz edinmiş bir eğitimci görüntüsü çizmektedir. Ona göre “kökü Rönesans’ta (Şark’da değil Avrupa’da) olan insan ve hayat anlayışı, insanın ebedliği ve üstünlüğü fikri, modern ilmi ve modern teknikleri yaratmıştır.”¹⁰² Yeni bir milletin, yeni bir sistemin ve kültürün sağlam temelleri ancak “bilim ve teknik” ile mümkündür. “Yeniye kurmak için eskiyi, **insanları köstekleyen eski teknikli, eski kültürlü müesseseleri ve teşkilatlarını, [bunların] yaşama ve çalışma şekillerini ortadan kaldırmaya veya zararsız hale sokmaya mecburuz.**”¹⁰³ Yada’ya göre “bir kültür bizim hayâtî ve insânî kıymetimizi arttırmıyorsa bir medeniyet unsuru sayılır; arttırmıyorsa artık **eskimiştir, ne kadar da güzel olsa yeri müzeler ve kütüphanelerdir.**”¹⁰⁴

⁹⁸ Sait Yada, “Millî Kültür ve Millî Yazı”, *Ankara Sanat*, II/22 (Ankara 1968), s. 16-17.

⁹⁹ Daha geniş bilgi için bk. Sait Yada, “Yazı Öğretim ve Eğitimi”, *Ankara Sanat*, II/23 (Ankara 1968), s. 10-11.

¹⁰⁰ Nüzhet İslimyeli, “Yada’nın Ardından”, *Ankara Sanat*, III/31 (Ankara 1968), s. 13.

¹⁰¹ Mustafa Aslier, “Düşünen Bir Sanatçıyı Kaybettik”, *Meslekî ve Teknik Öğretim*, XVII/196, s. 35.

¹⁰² Sait Yada, *Türk Eğitimi Ana Hatları I*, İstanbul 1960, s. 6.

¹⁰³ a.g.e., s. 7.

¹⁰⁴ a.g.e., s. 7.

Sait Yada Demokrat Partili yılların (1950-1960) Millî Eğitim Bakanlığı'nın icraatlarından müştekidir. Ona göre “son senelerin Millî Eğitim tarihi tamamiyle hislere, şahıslara ve politik temâyüllere göre şekillenmiştir... Modern ilimlerin ve modern pedagojinin neticelerine göre teşkilatlanmış bir Millî Eğitim sistemimiz yoktur. Türkiye'nin bir Millî Eğitim rejimi yoktur şimdiye kadar da olmamıştır...”¹⁰⁵ Yada, Atatürk ve Halk Partisi zamanında parça parça belirtilmiş Millî Eğitim'e dâir ilkelerin bütün ve sistemli bir şekilde işlenmediği, “İnkılap ve Atatürk devrinin ilk heyecan ve hamleci ruhu”yla bu çalışmalara devam edilmediği kanaatindedir. Bu durumun menfî tesirlerini yaşadığı dönemin memleket hayatında bütünüyle hissettiğini düşünen Yada, okul sisteminin bir türlü nizama bağlanmadığını, memleketin kültürel ve iktisâdî yönden yükselmediğini, her sahada beklenen verimli, faydalı memurlar, sanatkârlar, işçi ve teknisyenlerin yetişmediğini, hatta “**artık halledilmiş olması lâzım gelen okuma-yazma dâvâsı**”nın bile başlangıç seviyesinde kaldığını söylemektedir.¹⁰⁶

Sait Yada, “millî ihtiyaç ve kalkınma”da atalarımızın memleketi ihmâl ettiği düşüncesindedir. Demokrat Parti'nin “**devrini yapmış, yıkılmış olan eski sosyal rejimin inanç ve dünya görüşlerini millî âdetlerimiz diye zorla yaşat**”masına karşı çıkmakta ve eski rejimi besleyen iktisâdî ve siyâsî nizâm yıkıldığı için **er geç bunların kalıntı ve hâtıralarının da terk edileceğini**, eskilerin “**dünya ve saâdet anlayışları**”na bağlı kalmaya çalışmakla kendimizi ve istikbalimizi tehlikeye atacağımızı söylemektedir.¹⁰⁷ Yada, bilim ve teknikte, iktisâdî kalkınmada Batı'yı yegâne örnek olarak sık sık gösterirken Millî eğitim politikalarında Türkiye'nin kendine mahsus şartlarının olduğunu örneklerle açıklayarak körükörüne Batı'yı taklid etmenin bir yığın yeni problemler oluşturacağını da ifâde etmektedir.¹⁰⁸

Yada'nın kültür kavramına yüklediği mânâlar da ilginçtir. Ona göre “Hakiki kültür, ilmî zihniyetin açıklık ve kat'iliğini, tahlil kudretini felsefî zihniyetin derinlik ve birleştirici kudreti ile bağdaştıran kültürdür... Kültür insanı basitlikten, âdilikten, zevksizlikten, hurâfeden, göreneğe bağlılıktan, mukadderâtın önünde sürüklenmekten kurtarır.”¹⁰⁹

Sait Yada iş ve iş eğitimi meselesini eğitimciliğinin temelini oturtmuş, genç, yaşlı, kadın, erkek farkı gözetmeksizin milletin her ferdinin çalışması gerektiğini vurgulayarak hükümetin bu mevzuya eğilmesini, bilhassa halk eğitimi için gerekirse müstakil bakanlık kurmasını, “Meslek ve İş Tutma Mecburiyeti Kanunu” çıkararak birçok devlet kurumu ve hususî teşekküllerle işbirliğine gidip köy enstitüleri, halk evleri, akşam okulları ve kurslar vasıtasıyla halka meslek bilgisi vermesini, yaş haddinden emekli olmuş insanların bile çalışmalarını ve “bir

¹⁰⁵ *a.g.e.*, s. 9.

¹⁰⁶ *a.g.e.*, s. 10.

¹⁰⁷ *a.g.e.*, s. 11.

¹⁰⁸ *a.g.e.*, s. 12-15.

¹⁰⁹ *a.g.e.*, s. 23.

işte faydalı olmalarını” sağlamasını istemektedir.¹¹⁰ Bir işte çalışmak “millî bir duygu, millî bir felsefe, millî bir din haline” gelmelidir.¹¹¹ Ona göre bu devletin Avrupa ülkeleri seviyesine yükselmesinin başka yolu yoktur. Maddî ve manevî örneğimiz Avrupa’dır. “Milletçe modern bir zihniyet ve ruhu toptan benimsememiz, süratle kalkınmaya ve garplı olmaya karar verdikçe bunun icapların bakmamız, Avrupalı ruhunu, Avrupalı davranışını kendimize mâl etmemiz lâzımdır...”¹¹² Yada, bu ruh ve davranışın Alman Bauhaus (Türkçesi ile ‘Yapı Evi’) eğitim modelini Türk eğitim sistemine tatbik etmekle memleketeye yerleşebileceği kanaatinde. Türkiye’nin iktisâdî kalkınmasının kapitalizm ve emperyalizm vâsıtasıyla olamayacağını söyleyen Yada,¹¹³ bu sebeple insanoglunun sanayi devrimini karşısındaki duruşunu, endüstri ile irtibatını ve bu irtibat neticesinde ortaya çıkan sanatın hayatla bağıni ele alan, onun sermayenin elinde mal olarak değil “yaratıcı bir değer olarak” kalmasını amaçlayan ve “el işçiliği”ni önemseyen, hiçbir fark gözetmeksizin her ferdi “iş”e ortak eden “eşitlikçi”/ “emekçi” Bauhaus eğitim modelini orta ve yüksek öğrenime tatbik edenlerin başında gelir. O, bu amaçla kurulan Devlet Tatbikî Güzel Sanatlar Okulu’nda söz konusu modele uygun talebe yetiştirmeyi hedeflemiş, bu modeli teferruatıyla anlattığı yazılar kaleme almış, bununla ilgili birçok konferanslar vermiş bir eğitimci olarak dikkat çekmektedir. Yada, Gazi Terbiye Enstitüsü, Köy Enstitüleri, sanat ve meslek okulları, güzel sanat akademilerininin model aldığı bu Bauhaus ilkelerini *Tatbiki Güzel Sanatlar Okullarının Doğuş Sebepleri ve Fonksiyonları* adlı eserinde uzun uzadıya anlatmaktadır.¹¹⁴

Yada, şarklı birçok milletin yaşantısını incelediğinde bu milletlerin “taklit medeniyet ve taklit kültür”le hakiki millî kalkınmalarını sağlayamayacaklarını gördüğünü söylemektedir. Ona göre garplı medeniyetler seviyesine çıkabilmek için millî istiklâl ve manevî kalkınma ruhu yaratılmalıdır. Ancak Sait Yada şarkın “taklit medeniyeti”nden koparmak istediği halka verilecek bu “millî-manevî ruh” için adres olarak bir başka medeniyetin, Batı’nın teknik, matematik, ruh ve felsefesini, hayat şartları ve dünya anlayışını ısrarla tavsiye etmektedir.¹¹⁵

Sait Yada içimizde direnen bir Şark olduğu düşüncesindedir. **“Bir tarafta alaturka bir tarafta alafranga, bir tarafta çarşaf ve başörtüsü bir tarafta şapka**

¹¹⁰ a.g.e., s. 28-29.

¹¹¹ a.g.e., s. 39.

¹¹² a.g.e., s. 30.

¹¹³ a.g.e., s. 16.

¹¹⁴ Aralarında Sait Yada’nın da bulunduğu “Türk Bauhausçular” tarafından kurulan Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu’nun 50. kuruluş yıldönümü dolayısıyla Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’nin düzenlediği “Türkiye’de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus Sempozyumu (İstanbul, 14-16 Mayıs 2008)”nın tebliğlerinden oluşan *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı* (haz. Esra Alıçavuşoğlu-Ali Artun) başlıklı kitap bu modeli tarihî ve modern seyriyle okumak isteyenler için önemli bir kaynaktır.

¹¹⁵ a.g.e., s. 31-32.

ve modern kıyafetler, bir tarafta müsbet bir ilme dayanan maarif hayatı diğer tarafta eski itikad ve yanlış bir din anlayışına dayanan inançlar... Büyük halk kütlesi din telakkisi, kaderciliği, tevekkülü, kanaatkârlığı, mukadderâta ve hadiselere itirazsız rızâsı, büyük bir cehdi, tabiatla ve mukadderatla mücadeleyi kabul etmeyişi ile tam bir şarklıdır.”¹¹⁶ O Cumhuriyet’in bütün fertlerinin bu şarklılıkla mücâdele etmesi gerektiği kanaatindedir. Aksi takdirde ne kültür hayatında ne de iktisâdi sahada medenî seviyeye erişebilir. Şekil ve teknik olarak Batı’yı, ruh olarak İslâm’ı ve Şark’ı esas almakla aslâ “Garplı” olunamaz! “Kültür ve medeniyetler eski fikir ve inançlarla eskirler. Yeni medeniyetler, yeni kültürlerin inançları ve felsefeleri de yenidir ve beraber yaşar. Yeni bir medeniyete gireceksek eski inanç ve dinleri bırakmaya mecburuz! Eski din ve felsefelerle bir medeniyeti kavramamıza ve kendimize mâl etmemize imkân yoktur!”¹¹⁷

Sait Yada Batı ile Doğu’yu kıyaslarken sözü klasik sanat ve edebiyatımıza da getirmekte, her ikisinde de “milyonlarca insanı sefâlete sürükleyen mistikliğin” esas olduğunu ifâde ederek insanın sanat eserlerinde zayıf bir figüran ve naçiz bir mahluk olarak resmedildiğini, eserlerde ferdiyet ve şahsiyeti ortaya koymanın ayıp sayıldığını, sanat eserlerine bu sebeple imza bile atılmadığını; edebiyatın ise sembolik beyit ve mısralardan öteye gidemediğini iddia etmekte,¹¹⁸ bu iddasını “Biz rönesansını yapmamış bir milletiz... Bizde bir din reformasyonu, büyük fikir ve felsefe hareketleri, iktisâdî ve kültürel gelişmeler olmamıştır... Osmanlı devri ne yazık ki milleti teknik, sınıî ve ictimâî kalkınmaya götürecek fikir, sanat ve ilim çalışmalarına elverişli bir zemin yaratamamıştır.” şeklindeki sözleriyle desteklemektedir.¹¹⁹

Osmanlı’da saraya ve mâbede bağlı sanatları “divan sanatı” adı altında toplayan Sait Yada bu edebiyat ve sanatın halktan kopuk olduğunu ifâde etmekte, asırlar boyunca bu “stil ve örnekler”in itina ile muhafaza edildiğini ancak “halka bağlı olan ve halkla yürüyen sanatlar”ın ise bir müzesinin dahi olmadığını, hattâ bunların zaman zaman tamamıyla yasaklandığını söylemektedir.¹²⁰

c) Hakkında Yazılanlar

Sait Yada’nın vefâtının ardından doğrudan kendisiyle ilgili aşağıda künyeleri bulunan üç yazı yayımlanmıştır. “Bauhaus” eğitim modeliyle ilgili yapılan lisansüstü çalışmalar ve yayımlanan eserlerde ise Yada’nın düşüncelerine yer verilmiştir.

¹¹⁶ a.g.e., s. 41.

¹¹⁷ a.g.e., s. 42-43.

¹¹⁸ a.g.e., s. 46.

¹¹⁹ a.g.e., s. 49.

¹²⁰ Sait Yada, *Tatbiki Güzel Sanatlar Okullarının Doğuş Sebepleri ve Fonksiyonları*, İstanbul 1968, s. 8.

Nüzhet İslimyeli, “Yada’nın Ardından”, *Ankara Sanat*, III/31 (Ankara 1968), s. 12-13.

Mustafa Aslier, “Düşünen Bir Sanatçıyı Kaybettik”, *Ankara Sanat*, III/31 (Ankara 1968), s. 5.

a.mlf., “Düşünen Bir Sanatçıyı Kaybettik”, *Meslekî ve Teknik Öğretim*, XVII/196 (Ankara 1969), s. 34-36.

Sait Yada’nın yakın dostlarından, mesâi arkadaşı Mustafa Aslier “Düşünen Bir Sanatçıyı Kaybettik” başlıklı makalesinde Yada’nın halkı bilim ve teknik kurallarına uymaya çalışan, insanların kültürlü ve sağlam kişiliğe sahip olmaları için didinen bir aydın, yazı sanatında yeni akımın öncüsü, hat sanatını yeni yazının bünyesine yediren ve çağdaş zevke uyarlayan bir sanatçı olduğunu ifâde etmektedir. Aslier’e göre onun bu sanatçı kişiliğine doğuştan gelen kabiliyeti yanında babasının büyük bir hattat olmasının ve yazı yazılan bir çevrede yetişmesinin de büyük katkısı olmuştur.¹²¹

Sait Yada’nın talebelerinden Almanya Eski Kültür Ateşesi İbrahim Türker, 07.12.2009’da kazancihaber.com’da yayımladığı bir yazısında hocasıyla ilgili bir hâtırasını şu satırlarla aktarmaktadır:

“Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsünde öğrenci iken saygıdeğer öğretmenimiz rahmetli Sait Yada, yirmi kişilik sınıfımızın geneline şöyle bir soru yöneltti:

— İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özellik nedir?

Bir süre suskunluğumuzun ardından yanıtlarımız gelmeye başladı.

Kimimiz insanların konuşma yeteneği, kimimiz düşünme ve zihinsel varlığı, kimimiz karşılıklı sevgi ve saygı gibi aklımıza gelen ayrıcalıkları saydık döktük. Ancak öğretmenimizin yüz ifâdesinden istenilen yanıtın [bunlar] olmadığı anlaşılıyordu. Nihayet kendisi, bir tümce ile sorusunun yanıtını kendisi açıkladı.

“Gençler” dedi:

— İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özellik ya da üstünlük “**eller**”inin olmasıdır!

Bu konuda uzun uzun örnekler vererek şaşkınlığımızı ortadan kaldırdı...”

Hattat Emin Barın, 14.09.1973 tarihli Milliyet Sanat Dergisi’ne yansıyan ifâdelerinde Sait Yada’dan “... Bugün yeni harflerle hat sanatını sürdürenler arasında başta merhum Sait Yada’yı zikretmem icab eder.” cümlesiyle bahseder.¹²²

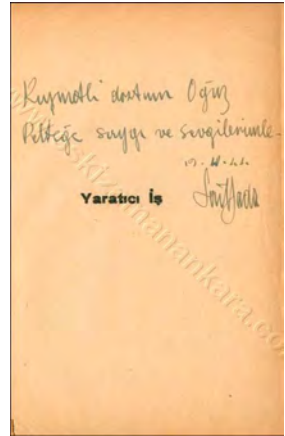
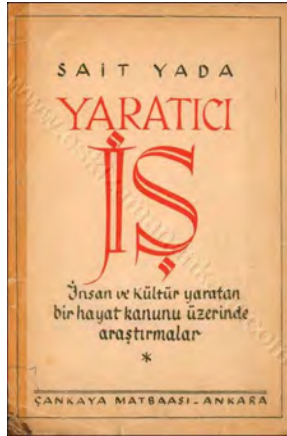
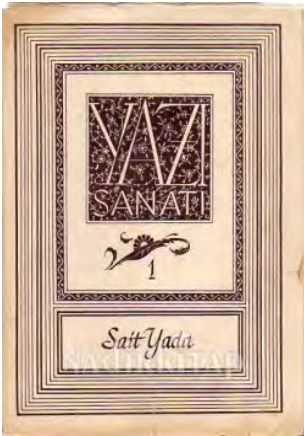
¹²¹ Mustafa Aslier, “Düşünen Bir Sanatçıyı Kaybettik”, *Ankara Sanat*, III/31, s. 5.

¹²² bk. Zekai Muratçay, “Türkler Her Devirde Hat Sanatının En Başarılı Temsilcileri Olmuşlardır”, *Milliyet Sanat Dergisi* (14.09.1973), s. 9.

Sait Yada'nın 2 Mayıs 1950'de *Cumhuriyet* gazetesindeki bir ilânda Marshall Planı ile ilgili "Afiş Müsâbakası"nda; 25 Ekim 1965'te *Milliyet* gazetesindeki ilanda da "Arçelik Amblem ve Yazı Yarışması"nda jüri üyesi olduğunun belirtilmesi sahasındaki uzmanlığının işareti olarak ayrıca zikredilmelidir.

Sait Yada Bey

Bizzat kendisinin hazırladığı kitap kapaklarından ve el yazısından örnek.

Rübaile

Cemal Yeşil

Cemal Yeşil'in *Rubailer* kitabının (Ankara 1950) iç ve dış kapak yazılarını Sait Yada yazmış ve bu husus iç kapakta belirtilmiştir.

Sait Yada'nın Yazısından Örnekler

("Milli Kültür ve Milli Yazı", s. 16.)

Hayati
seviyorsanız
zamanınızı
israfetmeyin.
Zira zaman
hayatın
ta kendisidir.

FRANKLİN

(*Meslekî ve Teknik Öğretim*, sy. 197 (İstanbul 1969), iç kapak.

Rindlerin Ölümü

Hafızın kabri olan bahçede bir gül varmış,
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle.
Gece bülbül ağaran fecre kadar ağlarmış,
Eski Şirazi hayal ettiren ahengiyle.

Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde.
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter,
Ve serin selviler altında yatan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

Yahya Kemal Beyatlı

(Yazı Sanatı, s. 42.)

Bentim
nâciz
vücudüm
elbet birgün
toprak
olacaktır
fakat Türkiye
Cumhuriyeti
ilelebet
pâyidar
kalacaktır
Atatürk

(“Yazı Öğretim ve Eğitimi”, s. 11.)

Hattat Abdülkadir Efendi'nin 1350 (1931)'de yazdığı Hilye:¹²³

¹²³ Faruk Taşkale-Hüseyin Gündüz, *Hat Sanatında Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri*, İstanbul 2006, s. 242. Eserde hilyenin kaynağı "özel koleksiyon" olarak belirtilmiştir.

“Yazı Ustası” Sait Yada’nın Latin harfli Türkçe Hilye’si... Bu hilye Nurettin Artam ve Nurettin Sevim’in hazırladıkları *Müslüman Çocuğumun Kitabı* (İstanbul 1948)’nda katlanarak formalar arasına yapııştırılmıştır. (Bu tablonun yorumu için bk. İsmail Kara, “Hat Sanatı Siyaset Sahnesine İner mi?”, *Derin Tarih*, sy. 15 [Haziran, İstanbul 2013], s. 44.)

A. Süheyl Bey'in Abdülkadir Efendi'yle ilgili tuttuğu notlarından örnekler:

ما تكتبه من فنون الادب ورسنه - الله سبحانه - بلينه فاني
 كرمه -
 من جملة ما كتبه شيخ الاسلام خرافة في حقايق امور - ابراهيم بن
 دقيدان لغوايمه - آفة نالسه - رصا و ب لاشي لونه -
 معتدلت منورين قنفة كجياره صورت لو يار ابراهيم
 بلينه قنفت خمد قنقم - آفة ايم يار ابراهيم خدنا ناله -
 بايند در نماز قبوله خدمه كاسه - حجاز توبه بولي ادغام
 باجل يار ابراهيم توبه و - مكتوي قلمه يقينه يمشد -
 شجرة باينه صابيه صليانه - تره خد ايم سيار ابراهيم صليانه
 م آه صلك حجاز توبه بولنده عكر لكدنه مستان اوشد -
 آيه ضابيه خصلان - آت ا شكر (آيه 20 اوقفا)
 عكره توبه بولنده بلينه - باينه بلينه باينه سهه صليانه
 بلينه شيخ الاسلام خرافة اقلده - صفة اوله بخ كرمه ويني
 در ابراهيم صه خط صلا الله ايه ح ط لدر عر حوان باينه
 ضجيا ضنج نافور در و لو - آنا بايا كونه بر موده - ميز اقلده
 قوتوقدره باينه بلينه انا كرا خدان - اقلده اقلده و روبر
 بر حجاز باينه ايد - خطه قنوم ايم در نانه خد ايد
 باينه كنه - به باينه فارغ - حليم بولنده بلينه اقلده بلينه
 اقلده - حجه اقلده اقلده اقلده اقلده اقلده
 سر كبره قلمه رعا باينه - به آينه اقلده اقلده - اقلده
 اقلده ديورل -
 موكور حركه كنه - مجلس صراف بلينه اقلده - اقلده اقلده
 حجه اقلده اقلده - حجه اقلده اقلده اقلده اقلده اقلده
 ندره - در اقلده حجاز بلينه ده سوكدر فنايه
 قنوم

Bibliyografya

- Altunya, Niyazi, *Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü: 1926-1980*, Ankara 2006.
- Artun, Ali - Alıcavuşoğlu, Esra, *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı*, İstanbul 2009.
- Aşler, Mustafa, “Düşünen Bir Sanatçıyı Kaybettik”, *Ankara Sanat*, III/31 (Ankara 1968), s. 5.
- _____, *Meslekî ve Teknik Öğretim*, XVII/196 (Ankara 1969), s. 35-36.
- Bayat, Ali Haydar, *Hüsn-i Hat Bibliyografyası (1888-1988)*, Ankara 1990.
- Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, Ankara 1973.
- Derman, Uğur, “Medresetü'l-Hattâtîn”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, 341-342.
- _____, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, İstanbul 2010.
- Elcil, Fatih, *Feyhman Duran ve Koleksiyonu Hatlarının Çağdaş Türk Resmine Yansımaları*, doktora tezi, 2007, İstanbul Üniversitesi SBE, 2007.
- Gündüz, Hüseyin, “Nevşehirli Bir Hattat Abdülkadir Saynaç Efendi”, *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, sy. 6 [Nevşehir 2006], s. 25-28.
- Hersekli Ârif Hikmet, *Dîvân*, İstanbul 1335.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970.
- İslimyeli, Nüzhet, “Yada'nın Ardından”, *Ankara Sanat*, III/31 (Ankara 1968), s. 13.
- _____, *Türk Plastik Sanatları Ansiklopedisi*, I-III, Ankara 1967-1971.
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Defter Nr. 1724.
- Kara, İsmail- Şeker, Şemsettin, *Bir İnsan Bir Devir İbnülemin Mahmud Kemal'in Hutûtu-ı Meşâhîr Defteri*, İstanbul 2010.
- Kara, İsmail, “Fani Dünya”, *Dergâh*, sy. 227 (İstanbul 2009), s. 3-6.
- _____, “Hat Sanatı Siyaset Sahnesine İner mi?”, *Derin Tarih*, sy. 15 (Haziran, İstanbul 2013), s. 42-45.
- _____, *Şeyhefendinin Rüyasındaki Türkiye*, İstanbul 2002.
- Koçu, Reşat Ekrem, “Abdülkadir Efendi, Nevşehirli”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, I, 118.
- Konyalı, İbrahim Hakkı “Abdülkadir Sayanc”, *Tarih Hazinesi*, II/13 (İstanbul 1951), s. 654-659.
- Korkmaz, Zeynep, *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*, Ankara 1994.
- Muratçay, Zekai, “Türkler Her Devirde Hat Sanatının En Başarılı Temsilcileri Olmuşlardır”, *Milliyet Sanat Dergisi* (14.09.1973), s. 9.
- Nebioğlu, Osman, “Saynaç, Abdülkadir”, *Kim Kimdir Ansiklopedisi*, 6. Fasikül, İstanbul 1961-1962.
- Öğreten, Ahmet, “Türk Kültüründe Yada Taşı ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı Rus Savaşlarında Kullanılması”, *TTK Belleten*, LXIV, 241 (Ankara 2001), s. 863-901.

- Özkafa, Fatih, “Kültürel ve Estetik Bakımdan ‘Vav’ Harfine Analitik Bir Yaklaşım”, *Turkish Studies*, VII/4 (Ankara 2012), s. 2577-2600.
- Özpalabıyıklar, Selahattin, *Bir Yazı Sevdalısı Emin Barın*, İstanbul 2006.
- Rado, Şevket, *Türk Hattatları : XV. Yüzyıldan Günümüze Kadar Gelmiş Ünlü Hattatların Hayatları ve Yazılarından Örnekler*, İstanbul 1987.
- Sayar, Ahmed Güner, A. *Süheyl Ünver (Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri)*, İstanbul 1994.
- Taşkale, Faruk, “Fatih Divanı”, *İsmek El Sanatları*, sy. 6 [İstanbul 2010], s. 6-17.
- _____, “Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk”, *İsmek El Sanatları*, sy. 9 (İstanbul 2010), 6-19.
- _____-Gündüz, Hüseyin, *Hat Sanatında Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed’in Özellikleri*, İstanbul 2006.
- Telli, Hidayet, *Üç Kuşak Gazi Eğitimli Sanatçılar*, Ankara 2006.
- Tilgen, Nurullah, *Eyüplü Hattatlar (1650-1950)*, İstanbul 1950.
- _____, *Ortaoyunu Üstadı Kavuklu Hamdi*, İstanbul 1948.
- Türk, İbrahim Caner, “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimcisi Satı Bey ve Coğrafya Öğretimi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 40 (Erzurum 2009), s. 423-438.
- Ulusal, Zeliha, *Hat Sanatı Tarihi ve Medresetü'l-Hattâtîn*, yüksek lisans tezi, 2008, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yada, Sait, “Millî Kültür ve Millî Yazı”, *Ankara Sanat*, II/22 (Ankara 1968), s. 16-17.
- _____, “Yazı Öğretim ve Eğitimi”, *Ankara Sanat*, II/23 (Ankara 1968), s. 10-11.
- _____, “Yazının Sanat Özelliği”, *Ankara Sanat*, II/21 (Ankara 1968), s. 12-13.
- _____, *Tatbikî Güzel Sanatlar Okullarının Doğuş Sebepleri ve Fonksiyonları*, İstanbul 1968.
- _____, *Türk Eğitimi Ana Hatları I*, İstanbul 1960.
- _____, *Yazı Sanatı*, Ankara 1947.